

uczymy
dzieci,
jak się
uczyć

BIBLIOTEKA
NAUCZYCIELA
EDUKACJI
ELEMENTARNEJ
SZCZECIN 2006

CENTRUM DORADZTWA
I DOSKONALENIA NAUCZYCIELI W SZCZECINIE

Uczymy dzieci, jak się uczyć

pod redakcją
Ewy Mrówki
Marii Twardowskiej

SZCZECIN 2006

Opracowanie redakcyjne
*Zespół Oficyny Wydawniczej
CDiDN w Szczecinie*

Projekt okadki
Julia Bielewicz

Copyright © 2006 by Centrum Doradztwa i Doskonalenia Nauczycieli w Szczecinie

ISBN 83-89882-26-4

Druk
Oficyna Wydawnicza CDiDN
Szczecin, ul. Jarowita 2
tel. (091) 433 68 59

Spis treści

Wstęp	5
<i>Małgorzata Kunicka</i> Edukacja dla przyszłości. Przyszłość w edukacji	7
<i>Izabela Skierska, Ewa Brandebura</i> Wykorzystanie fiszki prowadzącej w organizacji pracy ucznia i nauczyciela – scenariusz zajęć warsztatowych dla nauczycieli	16
<i>Barbara Nowak</i> Doświadczenia poszukujące – scenariusz zajęć	20
<i>Iwona Majchrowska</i> Doświadczenia poszukujące – scenariusz zajęć	26
<i>Wioletta Krasucka</i> Sposób na rozwijanie samodzielności myślenia	30
<i>Izabela Krauska</i> Trening twórczości w szkole?	34
<i>Katarzyna Wróbel, Izabela Krauska</i> Pomysłowy Dobromir, czyli zabawy twórcze	39
<i>Maria Zielińska</i> Uczymy, jak się uczyć poprzez świadome zapamiętywanie	42
<i>Iwona Sołtysiak</i> Sekrety uczenia się, czyli jak uczeń może sobie pomóc, wykorzystując Gimnastykę Mózgu®	52
<i>Iwona Trusewicz</i> Uczymy się poprzez zabawę – gry kartami matematycznymi A. Grabowskiego	60

<i>Barbara Pawelczyk, Irena Widawska</i> Jak pomóc uczyć się dziecku z ADHD?	66
<i>Ewa Radanowicz</i> Zapomniana formuła nauki u mistrza ciągle żywa!	72
<i>Anna Sowińska</i> Zabawy rytmiczno-muzyczne kluczem do sukcesu w edukacji elementarnej	78

Wstęp

*Człowiek może się rozwijać naprawdę tylko wówczas,
gdy przyjmuje odpowiedzialność za samego siebie.*

Karen Horney

II Wojewódzka Konferencja Nauczycieli Wychowania Przedszkolnego i Kształcenia Zintegrowanego została zorganizowana niejako na życzenia nauczycieli. Taka formuła spotkań, w której twórczy nauczyciele dzielą się swoim oryginalnym dorobkiem zawodowym oraz najlepszymi doświadczeniami, spotkała się z dużym zainteresowaniem uczestników. Mamy nadzieję, że przyjęta przez organizatorów tematyka – „Uczymy dzieci, jak się uczyć” – odpowiada na potrzeby współczesnej szkoły.

Dzisiejszy świat stawia przed każdym z nas olbrzymie wymagania. Życie, społeczeństwo i otaczająca rzeczywistość stają się z dnia na dzień bardziej złożone. Szybciej niż kiedykolwiek znikają z rynku pracy pewne zawody, a w ich miejsce powstają nowe. Coraz trudniej przewidzieć przyszłość, wskazać młodemu człowiekowi drogę rozwoju.

Co z tego wynika dla nas, nauczycieli? Przy obecnym tempie zachodzących zmian musimy nauczyć młodego człowieka uczenia się przez całe życie, by mógł sprostać złożoności świata. Podstawowym celem nauczyciela powinno być nauczanie dzieci, jak się uczyć i jak myśleć. Posiadanie tych umiejętności umożliwi im w przyszłości znalezienie zatrudnienia oraz uzyskanie niezależności ekonomicznej.

Uczeń, nawet w edukacji wczesnoszkolnej, musi mieć świadomość, że chcąc osiągać pożądane wyniki, powinien uczyć się, myśleć o doskonaleniu i rozwijaniu własnej spostrzegawczości, logicznego myślenia, być wnikliwym i krytycznym. Podczas uczenia się trzeba cały czas stymulować i aktywizować swój mózg, bo to w nim zachodzą wszelkie procesy myślowe. Ciekawe są wyniki badań, które przeprowadzono wśród dzieci rozpoczynających naukę. Wskazują one, że 82% dzieci w wieku 5–6 lat pozytywnie ocenia własne zdolności uczenia się. Jednak z upływem lat tracą wiarę w siebie i już tylko 18% szesnastolatków wierzy we własne możliwości. Dlatego tak ważne jest wiedzieć, jak się uczyć. Jakie stąd wnioski? Wydaje się oczywiste, że należy dołożyć wszelkich starań, by pierwsze lata nauki zapelnąć mądrą zabawą, która by uczyła i tworzyła warunki do prawi-

dłowego rozwoju dziecka. Trzeba korzystać z różnych znanych i opisanych w literaturze alternatywnych pedagogik. Techniki C. Freineta, Denisona, metody E. Gruszczyk-Kolczyńskiej, Montessori pomogą w tworzeniu takiej atmosfery, która będzie stymulowała rozwój dziecka i prowokowała je do myślenia. Nauczenie się logicznego i twórczego myślenia ma podstawowe znaczenie w skutecznym rozwiązywaniu codziennych problemów, zarówno tych małych szkolnych, jak i tych osobistych i społecznych.

Nauczyciele edukacji elementarnej przekonani, że szkoła oprócz przekazywania zasobów wiedzy powinna uczyć umiejętności korzystania z niej i samodzielnego myślenia, propagowali swoje pomysły na licznych warsztatach. Celem tej publikacji jest ukazanie działań nauczycieli wykorzystujących w procesie nauczania gry i inne formy aktywności, emocje i muzykę, relaks, pobudzanie wyobraźni, odgrywanie scenek, kolory oraz mapy edukacyjne, a wszystko to po to, by nauka była przyjemna i bezstresowa. Zgadzamy się z poglądem, że położenie większego nacisku na rozwój osobowości dziecka sprzyja rozwijaniu zdolności uczenia się.

Ewa Mrówka, Maria Twardowska

Małgorzata Kunicka
Uniwersytet Szczeciński

Edukacja dla przyszłości. Przyszłość w edukacji

*Podstawowym celem kształcenia jest
ukształtowanie człowieka zdolnego do robienia
rzeczy nowych, a nie tylko powtarzającego to,
co robiły już poprzednie pokolenia –
człowieka twórczego, wynalazczego i odkrywczego.*

J. Piaget, *Dokąd zmierza edukacja*

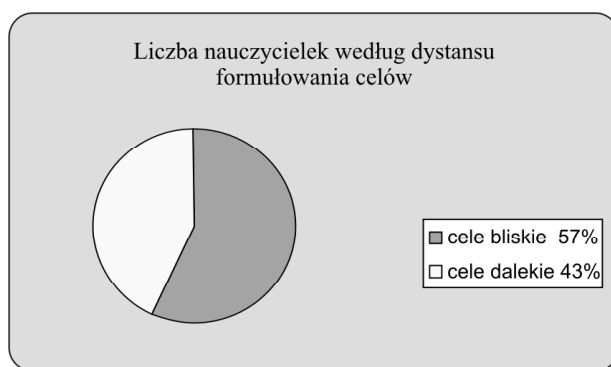
XXI wiek stawia przed edukacją nowe wyzwania, które powodują, że nabiera ona innego wymiaru. W obliczu, nazwanej przez A. Tofflera, trzeciej fali cywilizacji edukacja jawi się jako szansa ludzkości, by wypromować pokolenie twórcze, a nie podtrzymujące zastaną cywilizację (Toffler, 1997, s. 652). Podstawowym wyznacznikiem kierunku przemian edukacji staje się antycypacja przyszłości i „kształcenie do zmian”. Możliwość tworzenia rzeczywistości i ingerencji w bieg zdarzeń mają bowiem ludzie otwarci, odważni, elastyczni w myśleniu i działaniu, przedsiębiorczy, aktywni i kreatywni. Dążąc do wychowania pokolenia mogącego w coraz większym stopniu świadomie kształtować swoje życie, należy promować, propagować i realizować ideę edukacji permanentnej, która przyczynia się do realizacji nowego kształtu przyszłości, pomaga zrozumieć świat i samego siebie. Głównym zadaniem edukacji ustawicznej jest wychowanie nowego typu człowieka o twórczym i dynamicznym stosunku do życia, doskonalącego siebie oraz zmieniającego zastane warunki. Potrzebna staje się edukacja kształcąca nie na potrzeby i możliwości dnia dzisiejszego, lecz dla jutra. W procesie kształcenia należy więc nagradzać aktywność, niezależne sądy, uczyć dokonywania wyborów, podejmowania decyzji, a także brania za nie odpowiedzialności i ponoszenia ich konsekwencji. Profilaktyka bierności to umiejętne kształtowanie motywacji osiągnięć, rozwijanie asertywności, poczucia sprawstwa, podmiotowości, a także elementarnego poczucia bezpieczeństwa w odniesieniu do własnych decyzji i zachowań (Sęk, Kowalik, 1999, s. 102).

Wśród wielu idei pedagogicznych poszukujących dróg dochodzenia do najbardziej optymalnych rozwiązań w zakresie sprzyjania rozwojowi jednostki, wyzwania i wykorzystywania jej możliwości, a także w zakresie przygotowania człowieka do stawania się świadomym i twórczym członkiem wspólnoty społecznej, narodowej, kulturowej i globalnej, do bycia zdolnym do aktywnej samorealizacji, niepowtarzalnej i trwałej tożsamości i odrębności (Kwieciński, 1992, s. 13)

wysuwa się na czoło emancypacyjna teoria edukacji. Pedagogika emancypacyjna to, według M. Czerepaniak-Walczak, proces pedagogiczny, który jest świadomym i trwającym w czasie rozpoznawaniem własnych ograniczeń i źródeł opresji, podejmowaniem działań skierowanych na ich odrzucenie, świadomym osiągnięciem nowych pól wolności i nowych praw oraz odpowiedzialnym i konsekwentnym korzystaniem z nich (Czerepaniak-Walczak, 1996, s. 42). Zastosowanie teorii emancypacji w edukacji wymaga od nauczycieli rzetelnego uświadomienia sobie wartości i celów, ku jakim zmierzają w swojej pracy edukacyjnej i dostosowania do nich własnych działań. Szczególne miejsce przypada w tym zakresie nauczycielom edukacji elementarnej, gdyż oni jako pierwsi, podejmując w systemie wieloetapowej edukacji zadanie formowania sumień, kształtowania osobowości na szczeblu propedeutycznym, kładą podwaliny dla kolejnych etapów kształcenia. W obliczu wyzwań nowego wieku, a także wobec tych orientacji pedagogicznych, które czerpią przesłanki z krytycznej teorii wychowania, fundamentalne stają się pytania o to, do czego pragnie nauczyciel przygotować swoich uczniów, jaki nadrzędny cel przyświeca mu przy realizacji zadań edukacyjnych, jakich efektów spodziewa się u wychowanków pod koniec wczesnoszkolnego etapu kształcenia.

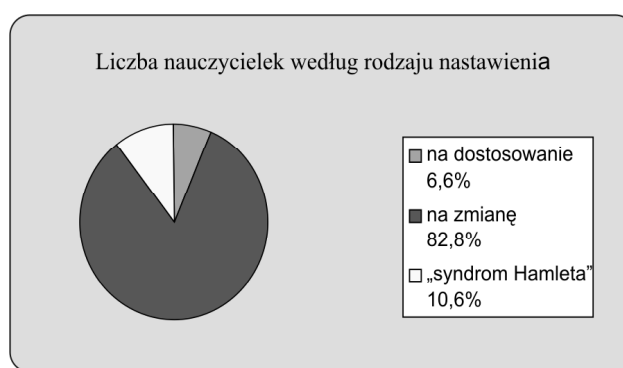
Jaki jest nauczyciel nauczania zintegrowanego szcześcińskich szkół masowych? Czy oczami wyobraźni widzi ucznia funkcjonującego w społeczeństwie ludzi dorosłych, czy też troszczy się tylko o dobre przygotowanie ucznia do następnego etapu kształcenia? Czy zakłada i realizuje wobec uczniów cele edukacyjne bliskie czy dalekie? Szukając odpowiedzi na te pytania, przeprowadziłam w 2004 roku wśród nauczycielek nauczania zintegrowanego szkół publicznych Szczecina badania z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego, metody indywidualnych przypadków oraz metody opisu i wnioskowania statystycznego. Wyniki badań w tym zakresie prezentuje wykres 1.¹

Wykres 1. Liczba nauczycielek według dystansu formułowania celów

Analiza wyników pokazuje, że nauczycielki w większości (prawie 57%) formułują cele bliskie, przywiązując dużą wagę i znaczenie do przygotowania uczniów do następnego etapu kształcenia oraz nauczania ich podstawowych umiejętności. Wynikać to może z faktu poczucia odpowiedzialności za uczniów tylko na etapie bezpośredniego wpływu na nich, a także z częstego oceniania pracy nauczycielek edukacji wczesnoszkolnej tylko przez pryzmat wiedzy uczniów weryfikowanej w klasie czwartej. Optymizmem może jednak napawać fakt, że cele dalekie formułuje i realizuje ponad 43% badanych nauczycielek. Świadczy to o preferowaniu celów zmierzających do przygotowania uczniów do życia w zmieniającym się społeczeństwie, do sprostania wyzwaniom cywilizacyjnym, wdrożenia wychowanków do dawania sobie rady w życiu.

Wśród szczecińskich nauczycielek szukałam także odpowiedzi na pytania: czy realizując wyznaczone przez siebie cele edukacyjne zakładają, że cechą pożądaną u ucznia jest umiejętność dostosowania do ciągle zmieniającej się rzeczywistości, czy też dążą do tego, by w przyszłości kreowali oni rzeczywistość, innymi słowy – czy zakładają i realizują cele edukacyjne zorientowane na dostosowanie czy zorientowane na zmianę. Ta kategoria celów wynika z założeń wspomnianej wcześniej emancypacyjnej teorii edukacji, w myśl której podstawowym zadaniem kształcenia i wychowania jest organizowanie uczniom doświadczeń, będących źródłem samodzielności i odpowiedzialności w osiąganiu praw i pełności, a emancypowanie się podmiotu jest działaniem nakierowanym na zmianę. Nakierowanie na dostosowanie jest wynikiem świadomego przyjęcia ograniczeń. Odpowiedź na postawione pytania przedstawia wykres 2.

Wykres 2. Liczba nauczycielek według rodzaju nastawienia

Analiza wyników pozwala na stwierdzenie, że zdecydowana większość nauczycielek (blisko 83%) przejawia nastawienie na zmianę, a więc formułuje

i realizuje cele edukacyjne, które zmierzają do ukształtowania następnego pokolenia gotowego podejmować wyzwania na miarę ich przyszłości, świadomego swojej niezależności, wyemancypowanego i przygotowanego do funkcjonowania w świecie nieprzewidywalnych zmian. Grupa nauczycielek, która prezentuje nastawienie na dostosowanie, formułuje wobec uczniów cele zmierzające do ukształtowania jednostek posłusznych, wytrwałych, szybko adaptujących się do zastanych warunków, wykonujących polecenia bez ich weryfikacji stanowi niecałe 7% badanych.

Aby członek społeczności XXI wieku był współtwórcą nowej cywilizacji, społecznie oczekiwane jest przyjmowanie przez nauczycielki orientacji teleologicznej, w której celem działań edukacyjnych jest przygotowanie uczniów do aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa globalnego. Martwić może jednak fakt, że część badanych respondentek planuje i przeprowadza proces edukacyjny tak, aby przygotować dzieci do posłuszeństwa, wytrwałości, umiejętnej adaptacji do zastanych warunków, co w konsekwencji może doprowadzić do ukształtowania jednostek niezdolnych do edukacji permanentnej, do niwelowania istniejącego zamętu aksjologicznego, do podejmowania wyzwań na rynku pracy, poszerzając być może rzeszę bezrobotnych i sfrustrowanych obywateli oczekujących na pomoc państwa. Posłuszeństwo, subordynacja, dyspozycyjność, bycie bezwolnym i manipulowanym winno zostać zastąpione odpowiedzialnością i samodzielnością. Niezależne kryteria wartościowań, zachowanie własnej godności, świadomość nieuchronności i ustawiczności zmian we współczesnym świecie jest gwarancją wolności od uprzedmiotowienia i manipulacji. Zdemokratyzowany proces edukacyjny winien więc wyzwalać w podmiotach edukacji postawy otwartości, kreatywności, krytycyzmu, operatywności i zdolności przewidywania, świadomego odrzucania stereotypów, dociekliwości i stawiania pytań, podejmowania własnych decyzji i wyrażania niezależnych opinii, a niweczyć i odrzucać postawy bezmyślnego posłuszeństwa i adaptacji do warunków, podporządkowania i „ślepej” dyscypliny.

Niezbędnym warunkiem wdrożenia wychowanków do przyjmowania oczekiwanych społecznie postaw jest posiadanie odpowiednich kompetencji podmiotowych przez nauczyciela – kreatora poczynań edukacyjnych, który uzna za słuszne i zasadne odejście od szeroko jeszcze rozpowszechnionej w szkolnictwie doktryny nauczania podająco-reprodukcyjnego – w którym dominuje nauczyciel, a w centrum zainteresowania jest wiedza i program – na rzecz doktryny sprzyjającej samodzielnemu myśleniu i działaniu uczniów, w której postacią czołową jest uczeń, nauczyciel zaś pobudza jego inwencję, aktywność i samodzielność. Tak rozumiana edukacja wpisuje się w koncepcję zwaną przez P. Freirego koncepcją edukacji wyzwalającej lub edukacją stawiającą problemy, która przeciwstawiana jest edukacji „bankowej” (Freire, 1992, s. 104–105). Porównawcze zestawienie obu koncepcji prezentuje tabela 1.

EDUKACJA BANKOWA	EDUKACJA WYZWALAJĄCA
celem edukacji jest deponowanie informacji	celem edukacji jest stawianie problemów
nauczyciel naucza, uczniowie są nauczeni	nauczyciel nie tylko naucza, ale także sam jest nauczany poprzez dialog z uczniami
edukacja to transfer informacji i przekaz wiedzy	edukacja to akty poznania
edukacja sprawuje kontrolę nad myśleniem i działaniem	edukacja czyni uczniów krytycznymi myślicielami
edukacja prowadzi ludzi ku przystosowaniu do świata i powstrzymuje ich twórczą siłę	edukacja opiera się na twórczości, pobudza refleksję i działanie związane z rzeczywistością
edukacja jako praktyka dominacji	edukacja jako humanizacja

Tabela 1. Koncepcje edukacji według Paulo Freirego

Zasadniczą ideą zmiany w edukacji powinno być przechodzenie od szkoły tradycyjnej do szkoły uczącej się i ustawicznie doskonalącej. „Nowy” nauczyciel nie może się skupiać wyłącznie na przekazywaniu wiedzy, ma się stać specjalistą pomagającym uczniom w krytycznym postrzeganiu rzeczywistości, przygotowującym uczniów do refleksji nad działaniem i myśleniem, uczącym planowania przyszłości, dbającym o rozwój myślenia twórczego, wrażliwości i tolerancji. Te zadania stoją w pierwszym rzędzie przed nauczycielem edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej, od którego zależą przyszłe życiowe postawy uczniów, stopień ich przygotowania do świadomych wyborów i do kreowania zmian, a także nastawienie do nieulegania przemocy i opresji. Należy dążyć do tego, żeby edukacja elementarna spełniała funkcje humanistyczne i emancypacyjne, przygotowując uczniów do tworzenia rzeczywistości zgodnej z aspiracjami przyszłości.

Szkoła w XXI wieku musi odnaleźć się w nowej roli. Nie jest już możliwe traktowanie jej jako skarbnicy wiedzy. Usprawnianie i doskonalenie polskiego systemu oświaty powinno, według Amira Fazlagicia, wykorzystywać nowoczesne koncepcje zarządzania, ukierunkowane na tworzenie, przesyłanie i wykorzystanie zasobów w wiedzy. Funkcjonowanie szkoły winno zostać oparte na koncepcji organizacji uczącej się, co pozwoli jej szybciej dostosować się do zmian zachodzących w otoczeniu (Fazlagić, www.e-mentor.edu.pl). P.M. Senge definiuje organizację uczącą się jako organizację, w której ludzie ciągle rozszerzają swoje

możliwości osiągnięcia pożądanego wyniku, w której powstają nowe wzorce śmiałego myślenia i swobodnie rozwijają się aspiracje zespołowe, a ludzie stale się uczą, jak wspólnie się uczyć (Senge, 1998, s. 17). Organizacja ucząca się to organizacja adaptująca się do zmiennych warunków oraz zapewniająca stałe doskonalenie się uczestników, czyli nabywanie przez nich nowych umiejętności, możliwości, wzorców działania. Tym, co różni organizacje uczące się od tradycyjnych organizacji opartych na autorytecie i odgórnym sterowaniu, jest mistrzostwo osiągnięte przez nie w poszczególnych dyscyplinach podstawowych (Senge, 1998, s. 19). Organizacje uczą się tylko poprzez uczenie się jednostek. Inne cechy organizacji uczącej się to: znajomość swojej społeczności lokalnej, posiadanie jasno określonych celów i planów rozwoju, ceniecie wysokiego poziomu osiągnięć i zdobywania wiedzy przez uczniów, stałe monitorowanie i analizowanie pracy, doskonalenie procesu nauczania-uczenia się, obecność współpracujących zespołów osób, posiadanie przyjaznego środowiska nauczania i uczenia się, pozostawianie czasu do zastanowienia się nad wartościami, ustalone i przyjęte demokratyczne wartości, troska o wysokie poczucie własnej wartości u wszystkich (Baniak, www.edukator.net.pl).

Szkoła, którą tworzą ludzie, wewnętrzna struktura i zasady działania jest organizacją (Touhy, 2002, s. 10). Kultura organizacyjna determinuje warunki i możliwości poszukiwania i rozpoznawania, a także osiągnięcia pól wolności w danej instytucji edukacyjnej. Przejawami kultury firmy (przedsiębiorstwa, organizacji, szkoły) są sposoby podejmowania w niej decyzji, wynagradzania i sankcjonowania pracowników (nauczycieli), system komunikacji, oraz stopień tolerancji na sprzeczność. Dla efektywnego funkcjonowania organizacja (także szkoła) powinna zatrudniać pracowników o określonych kompetencjach. Pięć z nich zostało uznanych za kluczowe. Pracownicy organizacji uczącej się (instytucji edukacyjnej) powinni prezentować następujące kompetencje, nazwane przez autora koncepcji dyscyplinami (Senge, 1998, s. 20–26):

1. Mistrzostwo osobiste – szczególnie poziom biegłości oraz posiadanie wewnętrznej potrzeby uczenia się przez całe życie. Jest dyscypliną pogłębiania i wyjaśniania osobistej wizji przyszłości przy obiektywnej obserwacji rzeczywistości, kształceniu cierpliwości i koncentracji energii. Jest to permanentne dochodzenie do mistrzostwa zawodowego przez ciągłe doskonalenie się.
2. Modele myślowe (mentalne) – głęboko zakorzenione założenia, uogólnienia, obrazy, wyobrażenia, które wpływają na to, jak rozumie się świat i jak się w nim działa. Ponieważ determinują one ludzkie myślenie i działanie, dlatego trzeba i można je zmieniać i modyfikować, trzeba odkrywać własne sposoby myślenia i czynić je otwartymi na wpływ innych ludzi.
3. Wspólna wizja – posiadanie określonych celów, systemów wartości i poczucia misji, wspólnych dla całej organizacji. Wspólna tożsamość i silne poczucie sensu działalności są warunkiem budowania wizji przyszłości, co sprawia,

że ludzie doskonala się i uczą nie z nakazu czy przymusu, lecz z własnej woli i chęci; wówczas w miejsce subordynacji i ślepego posłuszeństwa pojawia się autentyczne długofalowe zaangażowanie i oddanie.

4. Zespołowe uczenie się – dialog, autentyczne myślenie zespołowe, odrzucenie indywidualnych, z góry przyjętych założeń. Rozwija ono zdolność grupy do zobaczenia obrazu przekraczającego indywidualną perspektywę. W nowoczesnych organizacjach podstawowymi komórkami uczącymi się nie są jednostki lecz zespoły; inteligencja zespołu może przekraczać inteligencję jego członków, a zespół potrafi rozwinąć niezwykłą zdolność skoordynowanych działań.
5. Myślenie systemowe (dyscyplina spajająca wszystkie inne) – zasób wiedzy i narzędzi, które pozwalają wyjaśniać zjawiska systemowe i skutecznie na nie wpływać, które ciągle przypominają, że całość może przekroczyć prostą sumę części. Myślenie systemowe umożliwia zrozumienie nowego sposobu, w jaki ludzie widzą siebie i swój świat.

Organizacja ucząca się jest miejscem, gdzie ludzie odkrywają ciągle na nowo, w jaki sposób tworzą otaczającą ich rzeczywistość i jak mogą ją zmieniać. Punktem wyjścia procesu budowania uczącej się szkoły jest przygotowanie nauczycieli do niekonwencjonalnego, niestandardowego postrzegania problemów edukacyjnych i wyposażenie ich w odpowiednie narzędzia do ich rozwiązywania. Szkoła jest systemem, organizacją, w skład której wchodzi uczniowie, nauczyciele, administracja, rodzice i społeczność lokalna. Każda z tych społeczności powinna być, jak ocenia Cz. Banach, zintegrowana dla realizacji wspólnych celów, a także mieć warunki do realizacji swoich potrzeb i powinności oraz egzekwowania praw (Banach, www.scholaris.pl).

Polska szkoła, zdaniem A. Fazlagicia, nie spełnia na razie kryteriów organizacji uczącej się przedstawionych przez P. Sengego, ponieważ brakuje w niej podejścia systemowego i zespołowego uczenia się. Podnoszenie kwalifikacji, doskonalenie i doksztalcanie się jest postrzegane jako spełnianie biurokratycznych wymogów, a nie dążenie do mistrzostwa osobistego. Polscy nauczyciele, sukcesywnie podnosząc swoje kwalifikacje, koncentrują się na podnoszeniu kompetencji indywidualnych, a nie na zespołowym uczeniu się (Fazlagić, www.ementor.edu.pl). Nauczyciele powinni mieć nie tylko obowiązek, ale także prawo do rozwijania się przy poszanowaniu ich indywidualności i jednostkowych potrzeb. Podstawowym wyzwaniem dla dyrekcji powinno być motywowanie nauczycieli do tego, aby byli bardziej przedsiębiorczy w zakresie nabywania, wykorzystywania i dzielenia się wiedzą. Jednakże należy pamiętać, że w organizacjach uczących się termin *uczenie się*, rozumiany jako „pozyskiwanie informacji”, stracił swoje dotychczasowe znaczenie. Prawdziwe uczenie się sięga, zdaniem Sengego, do istoty bycia człowiekiem; dzięki uczeniu się przeobrażamy samych siebie, jesteśmy w stanie zrobić coś, czego przedtem nie bylibyśmy w sta-

nie zrobić, rozwijamy nasze możliwości twórcze, stajemy się częścią twórczych procesów życia (Senge, 1998, s. 26). Nowoczesna modelowa szkoła ucząca i doskonaląca się powinna wzmacniać humanizację i demokratyzację życia oraz podkreślać preferencje wartości i postaw nad umiejętnościami i wiadomościami. Droga do stworzenia wspaniałego systemu szkolnictwa wiedzie, zdaniem G. Drydena i J. Vos, przez realizację dwunastu kroków:

1. Projektowanie szkół jako działających przez cały rok ośrodków wiedzy i źródła informacji, z których członkowie miejscowej społeczności korzystają przez całe życie.
2. Zdobycie informacji, czego oczekują klienci – uczniowie i rodzice.
3. Zapewnienie klientom sukcesu i zadowolenia.
4. Zaspokojenie potrzeb uczniów o różnych stylach uczenia się i oddziaływanie na wszystkie rodzaje inteligencji.
5. Stosowanie najlepszych światowych metod nauczania, badania i uczenia się.
6. Inwestowanie w podstawowe zasoby – nauczyciele jako facylitatorzy (pomocnicy grupy sprawujący kontrolę nad procesem rozwiązywania problemu lub podejmowania wspólnej decyzji przez grupę).
7. Stawianie się uczniów także nauczycielami.
8. Uwzględnianie w programie nauczania czterech elementów: połączenie wiedzy przedmiotowej z rozwojem osobistym uczniów, nabywaniem przez nich umiejętności życiowych oraz uczeniem, jak się uczyć.
9. Zmianę systemu oceniania.
10. Korzystanie z najnowszych technologii.
11. Traktowanie całej społeczności jako źródło umożliwiające zdobywanie wiedzy.
12. Posiadanie prawa wyboru (Dryden, Vos, 2003, s. 436).

Takiemu definiowaniu systemu szkolnictwa bliskie są teorie szkoły jako organizacji uczącej się. Szkołę nowoczesną i doskonalącą się powinny, zdaniem C. Banacha, charakteryzować wartości i cechy, takie jak humanistyczne i holistyczne podejście do zadań, wielostronna aktywność uczniów, podmiotowość, indywidualizacja procesu nauczania-uczenia się, samorządność, umiejętność współpracy wszystkich ogniw i podmiotów edukacji, swoboda poszukiwań i służba prawdzie, demokracja i otwartość, poznawanie świata dla lepszego kierowania sobą, współpraca i partnerstwo, harmonia interesów jednostkowych i zbiorowych, elastyczność i wariantowość, innowacyjność i multimedialność, zapewnienie równego startu i szans edukacyjnych młodzieży, troska o zdrowie i rozwój fizyczny wychowanków (Banach, www.scholaris.pl). Proces edukacji zorientowanej humanistycznie, podmiotowo w swojej warstwie teleologicznej powinien być ukierunkowany na humanizację, czyli poszanowanie osobowości i godności dzieci, ich dążeń i zainteresowań; uspołecznienie, czyli demokratyzację stosunków międzyludzkich w relacjach nauczyciel – uczniowie – rodzice; twórczość,

czyli stymulowanie i rozwijanie zdolności kreatywnych uczniów (Śliwerska, Śliwerski, 1996, s. 54).

Przyszłość w edukacji to przede wszystkim podtrzymywanie i rozwijanie świadomości konieczności i niezbędnej potrzeby edukowania dla przyszłości. Perspektywne patrzenie, futurystyczne nastawienie, perspektywiczne przewidywanie to szansa na przewartościowanie teleologicznych nastawień nauczycieli i wyjście z aksjologicznej niepewności, po to, by „okaleczona nadzieja człowieczeństwa” wygrała z „cywilizacyjną sytością”.

Bibliografia

- Cz. Banach, *Dobra szkoła – organizacją uczącą się*, Kierowanie Szkołą 5/2005 (81), www.scholaris.pl/Portal?secId=707S4S34GJ31PR433065X45H
- H. Baniak, *Podstawy teoretyczne – pojęcie i historia mierzenia jakości, strategie rozwojowe*, www.edukator.net.pl/nadzor/mierz_jak/teoria.html
- M. Czerepaniak-Walczak, *Emancypacja czy izonomia? (Dylematy współczesnej edukacji)* [w:] *Edukacja wobec wyzwań pluralizmu ideologiczno-politycznego*, Czerepaniak-Walczak M. (red.) Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1996
- G. Dryden, J. Vos, *Rewolucja w uczeniu*, Zysk i S-ka, Poznań 2003
- A. Fazlagić, *Polska szkoła jako organizacja ucząca się*, e-mentor 3/2005, www.e-mentor.edu.pl/oautorze.php?numer=10&id=167
- P. Freire, „Bankowa” koncepcja edukacji jako narzędzie opresji [w:] *Edukacja i wyzwolenie*, Blusz K. (red.), Impuls, Kraków 1992
- M. Kunicka, *Temporalne orientacje teleologiczne nauczycieli*, Impuls, Kraków 2005
- Z. Kwieciński, *Socjopatologia edukacji*, IRWiR, Warszawa 1992
- J. Piaget, *Dokąd zmierza edukacja*, PWN, Warszawa 1977
- P.M. Senge, *Piąta dyscyplina. Teoria i praktyka organizacji uczących się*, ABC, Warszawa 1998
- H. Sęk, S. Kowalik (red.), *Psychologiczny kontekst problemów społecznych*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 1999
- W. Śliwerska, B. Śliwerski, *Edukacja w wolności*, Impuls, Kraków 1996
- A. Toffler, *Trzecia fala*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1997
- D. Touhy, *Dusza szkoły. O tym, co sprzyja zmianie i rozwojowi*, PWN, Warszawa 2002

Przypisy

- ¹ Przedstawione wykresy stanowią prezentację niewielkiego wycinka podjętych przeze mnie badań wśród nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej szczecińskich szkół. Całość wyników badań w: Kunicka M., *Temporalne orientacje teleologiczne nauczyciel*, Impuls, Kraków 2005

Wykorzystanie fiszki prowadzącej w organizacji pracy ucznia i nauczyciela – scenariusz zajęć warsztatowych dla nauczycieli

Temat: Otwieramy okno wyobraźni

Cele:

- zapoznanie ze sposobem wykorzystania fiszek prowadzących (jedna z technik Freineta),
- pokazanie możliwości rozwijania wyobraźni poprzez aktywność twórczą,
- propagowanie myśli freinetowskiej;

Metoda: twórcza aktywność;

Technika: „fiszki prowadzące” Celestyna Freineta;

Formy aktywności: językowa, plastyczna, muzyczna, ruchowa;

Środki dydaktyczne: teksty wiersza „W kwietniu” W. Domeradzkiego, koperty z zadaniami, przybory plastyczne, płyta z nagraniem, kartki do losowania do podziału na grupy, znaczki oceniające, drzewko do ewaluacji.

Przebieg warsztatów:

- Piosenka wiosenna – integracja grupy, wprowadzenie w tematykę;
- Podział na grupy poprzez losowanie nazw – technik Freineta:
  - grupa 1. – „fiszki autokorektywne”,
  - grupa 2. – „teksty swobodne”,
  - grupa 3. – „gazetka szkolna”,
  - grupa 4. – „korespondencja międzyszkolna”,
  - grupa 5. – „doświadczenia poszukujące”;
- Krótkie omówienie poszczególnych technik;
- Praca twórcza na bazie tekstu wiersza „W kwietniu” W. Domeradzkiego:
  - grupa 1. – „wiersz połówkowy”, czyli dopisywanie brakującej części wiersza,
  - grupa 2. – „wiersz połówkowy”, czyli dopisywanie brakującej części wersu,
  - grupa 3. – tworzenie własnego utworu poetyckiego z wykorzystaniem wyrazów z wiersza „W kwietniu”,
  - grupa 4. – tworzenie wiersza z wylosowanych 15 wyrazów utworu W. Domeradzkiego,
  - grupa 5. – tworzenie tekstu swobodnego z wykorzystaniem zwrotów poetyckich z wierszy:
    - „Grają ptasie kapele”
    - „Kwiecień drzewa przystroił”

- „Ziemia mokra od rosy”
- „Bocian liczy żaby nad strugą”;
- Ilustrowanie napisanego utworu w wybrany sposób;
- Prezentacja własnej twórczości;
- Podsumowanie. Ocena grupy (przyznawanie znaczków według oznaczeń podanych w legendzie (dobrze mi się z tobą pracowało, podobały mi się twoje pomysły, ciekawa była twoja prezentacja, wprowadzałeś miłą atmosferę);
- Ewaluacja zajęć.

Fiszki prowadzące dla poszczególnych grup

Grupa I

ZADANIE DO WYKONANIA	ŹRÓDŁO INFORMACJI	MATERIAŁY	KTO WYKONUJE
1. Przeczytajcie „połówkę wiersza”. 2. Dopiszcie drugą część tak, aby powstał wiersz o tematyce wiosennej. 3. Zatyłujcie swój wiersz. 4. Zilustrujcie wiersz w wybrany sposób, korzystając z dostępnych przyborów. 5. Przygotujcie się do prezentacji. 6. Zadanie wykonajcie w ciągu 45 minut.	Własna aktywność	Przybory plastyczne, płyta z nagraniem „Wiosny” Vivaldiego, wiersz W. Domeradzkiego	Grupa I

Grupa II

ZADANIE DO WYKONANIA	ŹRÓDŁO INFORMACJI	MATERIAŁY	KTO WYKONUJE
1. Przeczytajcie „połówkę wiersza”. 2. Dopiszcie początek wersów tak, aby powstał wiersz. 3. Zatyłujcie swój wiersz. 4. Korzystając z dostępnych przyborów, zilustrujcie wiersz w wybrany sposób. 5. Przygotujcie się do prezentacji. 6. Zadanie wykonajcie w ciągu 45 minut.	Własna aktywność	Przybory plastyczne, płyta z nagraniem „Wiosny” Vivaldiego, wiersz W. Domeradzkiego	Grupa II

Grupa III

ZADANIE DO WYKONANIA	ŹRÓDŁO INFORMACJI	MATERIAŁY	KTO WYKONUJE
1. Przeczytajcie wyrazy ukryte w kopercie. 2. Ułóżcie wiosenny wiersz. 3. Nadajcie mu tytuł. 4. Korzystając z dostępnych przyborów, zilustrujcie wiersz wabrany sposób 5. Przygotujcie się do prezentacji. 6. Zadanie wykonajcie w ciągu 45 minut.	Własna aktywność	Przybory plastyczne, płyta z nagraniem „Wiosny” Vivaldiego, wiersz W. Domeradzkiego	Grupa III

Grupa IV

ZADANIE DO WYKONANIA	ŹRÓDŁO INFORMACJI	MATERIAŁY	KTO WYKONUJE
1. Wylosujcie 15 wyrazów z koperty. 2. Ułóżcie wiersz, wykorzystując wylosowane wyrazy. 3. Nadajcie mu tytuł. 4 Korzystając z dostępnych przyborów, zilustrujcie wiersz. 5. Przygotujcie się do prezentacji. 6. Zadanie wykonajcie w ciągu 45 minut.	Własna aktywność	Przybory plastyczne, płyta z nagraniem „Wiosny” Vivaldiego, wiersz W. Domeradzkiego	Grupa IV

Grupa V

ZADANIE DO WYKONANIA	ŹRÓDŁO INFORMACJI	MATERIAŁY	KTO WYKONUJE
1. Przeczytajcie poetyckie zwroty zaczerpnięte z wiersza W. Domeradzkiego. 2. Napiszcie tekst swobodny z wykorzystaniem podanych zwrotów. 3. Nadajcie mu tytuł. 4. Korzystając z dostępnych przyborów, zilustrujcie wiersz. 5. Przygotujcie się do prezentacji 6. Zadanie wykonajcie w ciągu 45 minut	Własna aktywność	Przybory plastyczne, płyta z nagraniem, „Wiosny” Vivaldiego, wiersz W. Domeradzkiego	Grupa V

Barbara Nowak
SP nr 10 w Policach

Doświadczenia poszukujące – scenariusz zajęć

Blok tematyczny: Police – moje miasto

Tematy dnia

1. Czy znam swoje miasto?
2. Ciekawe miejsca w moim mieście
3. Już znam swoje miasto!

Cele główne:

- zachęcanie dzieci do różnorodnej działalności twórczej,
- wyzwalanie w uczniach aktywności celowej,
- rozwijanie ekspresji plastycznej i słownej dziecka,
- integrowanie dzieci, nauczycieli oraz przewodnika wokół wspólnych działań twórczych.

Dzień pierwszy

Temat dnia: Czy znam swoje miasto?

Cele operacyjne:

uczeń:

- umie wyszukiwać wybrane informacje w konkretnym źródle,
- potrafi odpowiednio wykorzystać zdobyte informacje,
- potrafi zaznaczyć na planie Polic położenie zabytków,
- umie pokolorować herb Polic,
- potrafi ułożyć rozsypankę wyrazowo-zdaniową;

Metody: praca z planem miasta i innymi źródłami informacji, pogadanka, dyskusja, metoda poszukująca, obserwacja;

Formy pracy: indywidualna, zbiorowa, w grupach;

Środki dydaktyczne: mapa, atlas, film, rocznik statystyczny, plan miasta, przewodnik turystyczny, książki o Policach, Internet, rozsypanka wyrazowo-zdaniowa, tekst z lukami;

Przebieg zajęć:

- Projekcja filmu „Police, gmina zielona”;
- Indywidualna praca z fiszką nr 1;

Fiszka problemowa nr 1 – Czy znam swoje miasto?

Pytanie/polecenie	Źródło						
<p>1. Wykonaj działania. Uporządkuj wyniki od najmniejszego do największego. Odczytaj hasło.</p> <table style="margin-left: auto; margin-right: auto; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px; text-align: center;">C 6 x 7 =</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px; text-align: center;">E 7 x 8 =</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px; text-align: center;">O 4 x 6 =</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px; text-align: center;">P 3 x 4 =</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px; text-align: center;">L 5 x 5 =</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 2px; text-align: center;">I 3 x 9 =</td> </tr> </table> <p>hasło: .....</p>	C 6 x 7 =	E 7 x 8 =	O 4 x 6 =	P 3 x 4 =	L 5 x 5 =	I 3 x 9 =	
C 6 x 7 =	E 7 x 8 =	O 4 x 6 =	P 3 x 4 =	L 5 x 5 =	I 3 x 9 =		
<p>2. Nad jaką rzeką leży to miasto? ..... leżą nad.....</p>	mapa i atlas						
<p>3. Jakie duże miasto położone jest w pobliżu Polic? .....</p>	mapa i atlas						
<p>4. Spróbuj zaznaczyć to miasto na mapie konturowej.</p> <div style="text-align: center;"> </div>	mapa i atlas						
<p>5. Ilu mieszkańców liczy obecnie ta miejscowość? .....</p>	rocznik statystyczny						
<p>6. Wypisz nazwy osiedli w Twoim mieście w porządku alfabetycznym ....</p>	plan miasta						
<p>7. Jak jest ukształtowana powierzchnia ziemi w Twoich okolicach? Podkreśl właściwą odpowiedź. pagórkowato, równinnie</p>	mapa i atlas						
<p>8. Pokoloruj herb Twojego miasta. Napisz, gdzie można go zobaczyć.</p> <div style="text-align: center;"> </div>	książka o Policach						
<p>9. Jakie znasz zabytki Polic? ....</p>	przewodnik turystyczny, Internet						
<p>10. W którym roku Police otrzymały prawa miejskie? .....</p>	przewodnik turystyczny, Internet						

- Zredagowanie notatki o Policach (praca w parach, indywidualizowanie zadań):
  - samodzielne zapisanie notatki,
  - uzupełnianie tekstu z lukami:
Police leżą nad ..... Herbem Polic jest .....
  - Najważniejsze zabytki Polic to .....
  - Police liczą ..... mieszkańców.
  - porządkowanie rozsypanki zdaniowej:

nad	leżą	Polic	Gunicą	
jest	Polic	Gryf.	Herbem	
Szczecina.	Polic	blisko	leżą	
Kościół Mariacki	z zabytków	Jednym	jest	Polic

Dzień drugi

Temat dnia: Ciekawe miejsca w moim mieście

Cele operacyjne:

uczeń:

- potrafi współpracować w grupie,
- orientuje się w przestrzeni miejskiej,
- przestrzega zasad prawidłowego poruszania się po mieście,
- jest uważny podczas zajęć,
- potrafi nazwać zabytki Polic,
- umie poprosić o głos, aby zadać pytanie;

Metody: poszukująca, obserwacja, odkrywanie, wycieczka, elementy dyskusji;

Formy: zbiorowa, praca w grupach;

Środki dydaktyczne: fiszki, przewodnik, *Słownik języka polskiego*, regulamin wycieczki;

Przebieg zajęć:

- Przypomnienie regulaminu;
- Podział na grupy;
- Przydział zadań (fiszki wiodące 2a, 2b, 2c) – fiszkę otrzymuje każdy uczeń w grupie;

Fiszka wiodąca nr 2a

Spacer po Policach będzie piękną okazją do poznania uroków i historii tego miasta. Przewodnik będzie podawał wiele cennych informacji. Zwróćcie szczególną uwagę na podane niżej zagadnienia. Przeczytajcie je uważnie.

Pytanie	Źródło
1) Co wiemy o Kościele Mariackim w Policach? a) W którym roku, wieku powstał? b) Jaki styl architektoniczny reprezentuje nasz Kościół? c) Jaka wysoka jest jego wieża? d) W jakim stanie przetrwał wojnę? (Czy uległ zniszczeniu podczas działań wojennych?) e) Na jakiej ulicy znajduje się ten zabytek? (W jakiej okolicy, w jakiej części Polic?) f) W pobliżu jakiego innego znanego zabytku? g) Jak nazywają się kolorowe szkła w oknach kościoła? h) Na co zwrócićś/aś uwagę, zwiedzając go? (O co jeszcze można zapytać?)	wycieczka z przewodnikiem

Fiszka wiodąca nr 2b

Spacer po Policach będzie piękną okazją do poznania uroków i historii tego miasta. Przewodnik będzie podawał wiele cennych informacji. Zwróćcie szczególną uwagę na podane niżej zagadnienia. Przeczytajcie je uważnie.

Pytanie	Źródło
1) Co wiemy o Kaplicy w Policach? a) W jakiej części Polic znajduje się zabytkowa Kaplica? b) Podaj nazwę placu? c) Co oznacza wyraz <i>kaplica</i> ? d) W jakim stylu była zbudowana? e) Z jakiego wieku pochodzi? f) Czy od początku była samodzielną budowlą? g) Czy wiemy coś o jej historii? (Zapytaj przewodnika)	wycieczka z przewodnikiem, <i>Słownik języka polskiego</i>

Fiszka wiodąca nr 2c

Spacer po Policach będzie piękną okazją do poznania uroków i historii tego miasta. Przewodnik będzie podawał wiele cennych informacji. Zwróćcie szczególną uwagę na podane niżej zagadnienia. Przeczytajcie je uważnie.

Pytanie	Źródło
1) Co wiemy o Lapidarium w Policach? a) Co to jest <i>lapidarium</i> ? b) Gdzie mieści się polickie Lapidarium? c) Co ono upamiętnia? d) Kiedy rozpoczęto tworzenie tego miejsca? e) Podaj datę uroczystego otwarcia tego zabytku. f) Kto w nim uczestniczył? g) Co sądzisz o takich miejscach? Czy są one potrzebne?	wycieczka z przewodnikiem, <i>Słownik języka polskiego</i>

- Wycieczka po Policach zgodnie z zaplanowaną trasą i z wcześniej umówionym przewodnikiem;
- Powrót z wycieczki;

Dzień trzeci

Temat dnia: Już znam swoje miasto

Cele operacyjne:

uczeń:

- umie poszukać dodatkowych informacji w konkretnym źródle,
- potrafi współpracować w grupie,
- umie zaprezentować efekty pracy grupowej,
- potrafi nazwać poznane zabytki

Metody: projektu, prezentacji, praca z różnymi źródłami informacyjnymi, elementy dyskusji, obserwacja

Formy: praca w grupach i zbiorowa

Środki dydaktyczne: fiszki, sala komputerowa, materiały potrzebne do prezentacji

Przebieg zajęć:

- Zajęcia w sali komputerowej – uzupełnianie informacji z wykorzystaniem stron internetowych Polic, przewodnika turystycznego, informatorów oraz książek
- Praca z fiszką wiodącą – 3a, 3b, 3c

Fiszka prowadząca nr 3a

Dziękuję za wykonanie dotychczasowych zadań. Proponuję, abyście Wasze wrażenia i przeżycia z wycieczki po Policach, jak również zebrane informacje i materiały wykorzystali do pracy twórczej.

Zadania do wykonania

Przygotujcie:

- a) plakat o Kościele Mariackim,
- b) notatkę o tym zabytku,
- c) ciekawą prezentację.

Fiszka prowadząca nr 3b

Dziękuję za wykonanie dotychczasowych zadań. Proponuję, abyście Wasze wrażenia i przeżycia z wycieczki po Policach, jak również zebrane informacje i materiały wykorzystali do pracy twórczej.

Zadania do wykonania

Przygotujcie:

- a) album o Kaplicy,
- b) notatkę o tym zabytku,
- c) ciekawą prezentację.

Fiszka prowadząca nr 3c

Dziękuję za wykonanie dotychczasowych zadań. Proponuję, abyście Wasze wrażenia i przeżycia z wycieczki po Policach, jak również zebrane informacje i materiały wykorzystali do pracy twórczej.

Zadania do wykonania

Przygotujcie:

- a) makietę Lapidarium,
- b) notatkę o tym zabytku,
- c) ciekawą prezentację.

- Prezentacja efektów pracy grup;
- Wystawa prac dzieci;

Iwona Majchrowska

SP nr 3 w Policach

Doświadczenia poszukujące – scenariusz zajęć

Blok tematyczny: Police – moje miasto

Dzień pierwszy

Temat dnia: Urzędy w naszym mieście

Cele operacyjne:

uczeń:

- rozpoznaje miejsca użyteczności publicznej w swoim mieście,
- potrafi wymienić urzędy w Policach,
- potrafi wskazać urzędy na planie miasta,
- zna podstawy obsługi komputera,
- potrafi wykorzystać Internet jako ważne źródło informacji,
- wyszukuje określone informacje z Internetu,
- wykonuje zadania (uzupełnianka, na planie miasta),
- czyta cicho ze zrozumieniem,
- umiejętnie korzysta z fiszek,
- potrafi pracować w zespole;

Metody pracy: aktywizujące, oglądowa – pokaz, praca z tekstem, zajęcia praktyczne – praca z komputerem;

Formy: praca indywidualna, praca w grupie

Środki dydaktyczne: strona internetowa, pozycje książkowe, mapa, notatki, uczniów, przewodniki, płyty CD, plan miasta;

Przebieg zajęć:

- Przybliżenie tematyki zajęć – projekcja filmu „Police – gmina zielona”;
- Wyszukiwanie wiadomości na stronie internetowej – www.police.pl;
- Praca z fiszką problemową

Fiszka problemowa nr 1

Zadanie	Źródło
1) Na planie miasta zaznacz wybranymi przez siebie symbolami obiekty: a) Urząd Stanu Cywilnego b) Urząd Gminy c) Urząd Pracy d) Starostwo.	płyta CD z planem miasta, strona www.police.pl
2) Odszukaj na planie miasta, jakimi środkami lokomocji najlepiej dojechać do Urzędu z naszej szkoły i z miejsca twojego zamieszkania.	płyta CD z planem miasta strona www.police.pl

- Sporządzenie notatki o urzędach:
  - a) zebranie słownictwa, utrwalenie zasad pisowni,
  - b) redagowanie notatki (praca w grupach),
  - c) korekta notatek,
  - d) prezentacja notatek przez grupy,
  - e) wybór najciekawszej notatki,
  - f) zapis na tablicy,
  - g) przepisanie notatki do zeszytów;
- Wykonywanie zadań w matematycznej karcie pracy:
  - a) rozwiązywanie zadań tekstowych;
  - b) obliczanie sposobem pisemnym.

Dzień drugi

Temat dnia: Wizyta w urzędach

Cele operacyjne:

uczeń:

- przestrzega zasad bezpieczeństwa podczas wycieczki,
- potrafi pracować w zespole,
- przestrzega zasad współpracy,
- rozpoznaje miejsca użyteczności publicznej w swoim mieście,
- potrafi wymienić urzędy w Policach,
- potrafi wykorzystać Internet jako ważne źródło informacji,
- czyta cicho ze zrozumieniem,
- umiejętnie korzysta z fiszek;

Metody pracy: aktywizujące, praca z tekstem;

Formy: praca indywidualna, praca w grupie;

Środki dydaktyczne: mapa, notatki uczniów;

- Spotkanie w klasie:
  - przypomnienie regulaminu wycieczki,
  - podział klasy na grupy (3–4-osobowe),
  - przydział zadań w postaci fiszek wiodących (2a, 2b, 2c, 2d);

Fiszka wiodąca nr 2a

Zadanie	Źródło
1) W jakiej dzielnicy Polic znajduje się Urząd Stanu Cywilnego?	plan miasta informator
2) Jaki jest zakres działań Urzędu?	rozmowa z pracownikiem Urzędu
3) W jakich godzinach pracuje Urząd?	rozmowa z pracownikiem Urzędu, tablica informacyjna
4) Kto pracuje w Urzędzie?	rozmowa z pracownikiem Urzędu

Fiszka wiodąca nr 2b

Zadanie	Źródło
1) W jakiej dzielnicy Polic znajduje się Urząd Gminy?	plan miasta, informator
2) Jaki jest zakres działań Urzędu?	rozmowa z pracownikiem Urzędu
3) W jakich godzinach pracuje Urząd?	rozmowa z pracownikiem Urzędu, tablica informacyjna
4) Kto pracuje w Urzędzie?	rozmowa z pracownikiem Urzędu

Fiszka wiodąca nr 2c

Zadanie	Źródło
1) W jakiej dzielnicy Polic znajduje się Urząd Pracy?	plan miasta, informator
2) Jaki jest zakres działań Urzędu?	rozmowa z pracownikiem Urzędu
3) W jakich godzinach pracuje Urząd?	rozmowa z pracownikiem Urzędu, tablica informacyjna
4) Kto pracuje w Urzędzie?	rozmowa z pracownikiem Urzędu

Zadanie	Źródło
1) W jakiej dzielnicy Polic znajduje się Starostwo Powiatowe?	plan miasta, informator
2) Jaki jest zakres działań Starostwa?	rozmowa z pracownikiem Starostwa
3) W jakich godzinach pracuje Starostwo?	rozmowa z pracownikiem Starostwa, tablica informacyjna
4) Kto pracuje w Starostwie?	rozmowa z pracownikiem Starostwa

- Wycieczka;
- Powrót z wycieczki.

Dzień trzeci

Temat dnia: Co wiemy o Urzędach?

Cele operacyjne:

uczeń:

- zna miejsca użyteczności publicznej w swoim mieście,
- potrafi wymienić urzędy w Policach,

- potrafi wskazać urzędy na planie miasta,
- potrafi wykorzystać Internet, jako ważne źródło informacji,
- zna podstawy obsługi komputera,
- czyta cicho ze zrozumieniem,
- umiejętnie korzysta z fiszek;

Metody pracy: aktywizujące, oglądowa – pokaz, praca z tekstem, zajęcia praktyczne – praca z komputerem, działania plastyczne;

Formy: praca indywidualna, praca w grupie;

Środki dydaktyczne: strona internetowa, pozycje książkowe, mapa, notatki uczniów;

Materiały i narzędzia: kartki z bloku, klej, nożyczki, materiały, gazety, farby, papier kolorowy;

Przebieg zajęć:

- Analiza zebranych w czasie wycieczki informacji i wiadomości;
- Poszukiwanie brakujących informacji o konkretnych urzędach;
- Praca w grupach kierowana fiszkami prowadzącymi (załączniki – fiszki 2a–d);
- Prezentacja efektów pracy grupy;
- Przygotowanie wystawki prac dzieci.

Wioletta Krasucka
SP nr 3 w Policach

*Co jest nam w dydaktyce potrzebne nade wszystko,
to śmiałość i świeżość myśli (...) i nieuznawanie
za oczywiste tego, do czego po prostu przywykliśmy.*

J.S. Bruner

Sposób na rozwijanie samodzielności myślenia

Kształtowanie młodego pokolenia, umiejącego znaleźć się we współczesnym świecie, to niewątpliwie najważniejsze zadanie szkoły. Zajęcie satysfakcjonującego miejsca w rzeczywistości społecznej, politycznej, gospodarczej wymaga gotowości do uczenia się przez całe życie, samodzielnego wybierania kierunków kształcenia oraz nadawania kształtu przemianom w różnych sferach życia. Wymaga to samodzielności myślenia i umiejętności uczenia się.

Główne strategie, które służą kształceniu tych umiejętności to stawianie pytań, sprzyjające tworzeniu atmosfery dociekliwości, skłaniające do intelektualnych poszukiwań, oraz dyskutowanie, pozwalające dzieciom wyrażać własne poglądy i sposoby myślenia, odkrywać odmienne perspektywy i punkty widzenia, poszerzać granice osobistego świata.

Rozwój myślenia jest nierozzerwalnie związany z rozwojem mowy; granice świata jednostki są tożsame z granicami jej języka. Stwarzanie uczniom jak najczęstszych okazji do nadawania myślom postaci słownej jest więc koniecznością.

Pomysł na wykorzystanie strategii stawiania pytań i dyskutowania w pracy z uczniami klas młodszych zaczerpnęłam z warsztatów „Filozofowanie z dziećmi”, prowadzonych przez dr Annę Bułę. Idea filozofowania z dziećmi zrodziła się w USA, a jej twórcą był M. Lipman. Nie opiera się ona na poznawaniu poglądów wielkich filozofów. Jest to dociekanie myślowe we wspólnocie dociekającej, którą stanowią nauczyciel i uczniowie, służące wszechstronnemu rozwojowi ucznia, kształtowaniu umiejętności samodzielnego, krytycznego i odpowiedzialnego myślenia, otwartości poznawczej, rozwojowi osobistych zainteresowań oraz wrażliwości etycznej, estetycznej, społecznej.

Tematy dyskusji są najczęściej formułowane samodzielnie przez uczniów w oparciu o teksty lub ćwiczenia służące inspirowaniu filozoficznego myślenia. Zajęcia rozpoczynają się na ogół głośnym czytaniem tekstów, zadawaniem pytań, porządkowaniem ich w grupy problemowe i wyborem tematu do dyskusji. Główną częścią lekcji jest dyskusja, podczas której grupa stara się znaleźć rozwiązanie wyłonionego problemu.

Ważną cechą tych zajęć jest zmiana modelu komunikacji w klasie. Uczniowie i nauczyciel stają się równoprawnymi podmiotami dialogu. Nauczyciel staje się inspiratorem, czuwa nad doprecyzowaniem pojęć, delikatnie kieruje dyskusją, czasem prowokuje, mając świadomość używanych środków werbalnych i niewerbalnych, by nie tłumić pomysłów, ale je inspirować i doceniać każdą wypowiedź. Celem dyskusji nie jest odkrycie absolutnej prawdy, ale wymiana opinii, samodzielne odkrywanie i tworzenie poglądów, doprecyzowywanie pojęć.

Pracowałam tą metodą z uczniami klasy trzeciej przy omawianiu różnych tekstów literackich. Postanowiłam zaryzykować i przekonać się, czy przygodę z filozofowaniem można wprowadzić również do pracy z uczniami klasy pierwszej.

Po odczytaniu lektury „Kopciuszek” w opracowaniu Hanny Januszewskiej usłyszałam, że jest to bajka dla dzieci albo dziewczyn. Zastosowanie metody filozofowania pozwoliło dostrzec w tekście inspirację do poruszenia tematów bardzo ważnych i aktualnych, których nie powstydziliby się myśliciele, a które wyłonili, ku własnemu zdumieniu, uczniowie klasy pierwszej.

Stwierdzenie, że dyskusja była burzliwa, byłoby przesadą. Dzieciom brakowało jeszcze zaufania, odwagi, precyzji w wyrażaniu się. Osiągnęliśmy jednak na zajęciach rzecz bardzo cenną. Wydobyliśmy wiele wątków, które można było określić jako problemy ciekawe dla dzieci. Dokonałiśmy wyborów tematów do rozmowy. Czyniliśmy próby wymiany poglądów. Uczyliśmy się przyjmowania zdania innych jako możliwej opinii i formułowania własnych myśli. Nawet, gdy było ich kilka. A przede wszystkim wdrażaliśmy się do słuchania siebie nawzajem – co, jak wiemy, jest trudne do osiągnięcia.

Scenariusz zajęć z wykorzystaniem elementów filozofowania z dziećmi w klasie pierwszej

Krag tematyczny: Opowiadamy baśnie

Temat zajęć: Ważne problemy związane z baśnią pt. „Kopciuszek” wg Ch. Perraulta

Cele szczegółowe:

- rozwijanie zdolności do samodzielnego myślenia,
- rozwijanie umiejętności precyzowania pojęć,
- rozwijanie umiejętności słuchania ze zrozumieniem,
- wdrażanie do dostrzegania różnych wątków w utworze literackim,
- wdrażanie do podejmowania dyskusji,
- zwiększanie zaangażowania w pracę na zajęciach,
- przełamywanie lęku związanego z wypowiedaniem się na forum klasy,
- kształtowanie postawy szacunku dla poglądów innych,
- kształtowanie umiejętności rozróżniania dobra i zła;

Cele operacyjne:

poznawcze

uczeń:

- wykonuje ilustrację do zapamiętanego fragmentu,
- wyróżnia wątki w wysłuchanym utworze i nadaje im uogólniony tytuł,
- układa pytania do nazwanych problemów,
- zabiera głos w dyskusji,
- układa ilustracje w chronologicznej kolejności i uczestniczy w nadawaniu tytułów wydarzeniom,
- kształtnie przepisuje tytuły wydarzeń w liniaturze,
- rozpoznaje nazwy czynności;

emocjonalno-motywacyjne

uczeń:

- angażuje się w wykonywanie zadań,
- współpracuje w zespole,
- słucha wypowiedzi innych, odnosi się do nich,
- przyjmuje opinie kolegów, unika krytycznych komentarzy;

Metody: podająca, aktywizujące: filozofowanie z dziećmi, praktyczne;

Formy: indywidualna, zbiorowa;

Środki: egzemplarz książki H. Januszewskiej pt. „Kopciuszek”, kartki papieru formatu A3 dla każdego ucznia, paski papieru dla nauczyciela, mazak, karta pracy;

Przebieg zajęć:

- Rozmowa na temat znanych baśni;
- Próba odpowiedzi na pytanie: Co dają ludziom baśnie?
- Wysłuchanie baśni pt. „Kopciuszek”;
- Rysowanie przez uczniów fragmentów baśni, które ich najbardziej poruszyły
- Selekcjonowanie rysunków wg tematyki i próba nadania im uogólnionych tytułów, które nauczyciel zapisuje na paskach papieru;
- Wybór najbardziej interesującego tematu – dzieci stawiają kropkę na wybranej przez siebie kartce;

Przerwa

- Układanie pytań związanych z wybranym przez dzieci tematem i zapisywanie ich przez nauczyciela na paskach papieru;
- Wybór najciekawszego pytania – głosowanie przez stawianie kolorowych kropek na kartkach;
- Dyskusja: próba odpowiedzi na pytanie z zastosowaniem techniki: Zgadzam się z tobą, ale....; zgadzam się z tobą i ....;
- Wykonanie notatki z wykorzystaniem wypracowanych materiałów:

Baśń pt. „Kopciuszek” pozwala na porozmawianie o wielu ważnych problemach, np.

- .....
- Porządkowanie ilustracji wg kolejności wydarzeń. Nadawanie tytułów ilustracjom (karta pracy w ćwiczeniach nr 4 „Już w szkole”). Wyszukiwanie nazw czynności w tytułach;
Efekty pracy:
  - Ilustracje narysowane przez dzieci pozwoliły wyłonić następujące grupy problemowe, nazwane przez dzieci pod kierunkiem nauczyciela:
    - Smutek i samotność (rys. – Kopciuszek przy kominku),
    - Pomocni ludzie (rys. – wróżka),
    - Marzenia (rys. – karoca i konie),
    - Nieostrożność (rys. – wybija godzina dwunasta),
    - Miłość (rys. – Kopciuszek tańczy z księciem),
    - Sprawiedliwość (rys. – pantofelek pasuje na Kopciuszka),
    - Szczęście (rys. – wesele);
  - Najciekawszym tematem dla uczniów była Miłość (może z powodu zbliżających się Walentynek?);
  - Uczniowie sformułowali przy moim doprecyzowaniu następujące pytania:
    - Co jest warte miłości?
    - Jak zdobyć miłość?
    - Jak to jest, gdy umiera osoba, którą kochamy?
    - Co to jest miłość?
    - Skąd się bierze nienawiść?
    - Po co bierze się ślub?
    - Czy miłość jest silniejsza od nienawiści?
    - Komu brak miłości?
    - Czy miłość może się skończyć?
    - Jakimi słowami posługuje się miłość?
    - Dlaczego czasem mówi się, że miłość to choroba?
  - Wybrane przez uczniów pytanie do dyskusji:
    - Co jest warte miłości?
  - Pozostałe pytania będą mogły być wykorzystywane do przerywników w postaci filozoficznych dociekań na następnych lekcjach;
  - Ze starszymi klasami niektóre zadania można wykonywać w formie grupowej, zależnie od stopnia wdrożenia uczniów do tej metody pracy.

Literatura:

R. Fisher, *Uczymy jak się uczyć*, WSiP, Warszawa 1999

Izabela Krauska
SP nr 3 w Policach

Trening twórczości w szkole?

W podstawie programowej szkoły podstawowej wśród zadań szkoły w zakresie kształcenia umiejętności zapisano konieczność stwarzania uczniom warunków do nabywania m.in. umiejętności *rozwiązywania problemów w twórczy sposób*. Hasło to determinuje nauczycieli do podejmowania działań zmierzających do wprowadzenia różnorodnych rozwiązań metodycznych, umożliwiających rozwijanie u uczniów twórczego myślenia.

Warto przytoczyć teoretyczne założenia dotyczące *twórczości*, dają one bowiem płaszczyznę do podejmowanych przez nauczycieli działań w tym zakresie.

Pierwszą istotną kwestią, ważną dla nauczyciela realizującego w swojej pracy założenia psychodydaktyki twórczości, jest znajomość istoty pojęcia *twórczość*, które krystalizowało się w kulturze europejskiej przez wieki i wpłynęło na współczesne jej pojmowanie.

Schyłek starożytności i wieki średnie (doprecyzowanie pojęcia *twórczość* pod wpływem dogmatów teologii chrześcijańskiej) przynoszą pojmowanie *twórczości* jako działalności Boga. W wieku XIX pojawia się rozumienie *twórczości* jako działalności artystycznej. *Twórczość* pojmowana jest jako cecha nielicznych genialnych jednostek. Współcześnie *twórczość* uznaje się za atrybut istoty ludzkiej i jest ona kojarzona z różnymi sferami ludzkiej działalności.

Kolejną ważną kwestią są *aspekty twórczości*. Strzałecki wyróżnia podejścia: *procesualne, wynikowe, podmiotowe i czynnikowe*. *Aspekt procesualny* skupia uwagę na cechach charakterystycznych procesu twórczego, takich jak reorganizacja doświadczenia i psychofizyczna czynność. *Aspekt wynikowy* stawia na nowość, użyteczność i wartość społeczną oraz zasięg oddziaływania społecznego. *Podmiotowy aspekt* twórczości akcentuje silnie cechy osobowościowe twórcy: wrażliwość na problemy, silną motywację, nonkonformizm i krytycyzm. *Czynnikowy aspekt* twórczości zwraca uwagę na znaczenie warunków zewnętrznych. Mając to na względzie, nauczyciel zadba o zapewnienie w przebiegu procesu twórczego klimatu swobody, bezpieczeństwa i porozumienia. Wszystkie te aspekty pojawią się w wyniku świadomie organizowanego procesu twórczego uczniów, o czym powinni pamiętać nauczyciele podejmujący się zadania rozwijania twórczego myślenia uczniów.

Kolejną ważną kwestią jest przestrzeganie zasad ułatwiających myślenie twórcze. Edward Nęcka wyróżnia następujące zasady:

- 1) różnorodności – zakładająca tworzenie jak największej różnorodności pomysłów;

- 2) odroczonego wartościowania – sugeruje powstrzymanie się na pewien czas od krytykowania pomysłów;
- 3) racjonalnej irracjonalności – nakazuje wprowadzenie do procesów twórczych elementów myślenia nierealistycznego, życzeniowego, by wykorzystać je dla potrzeb rozwiązania problemu;
- 4) kompetentnej niekompetencji – zakłada wykorzystanie czyjejś niekompetencji do spojrzenia na problem z pozycji laika, umożliwiając niestandardowe myślenie;
- 5) ludyczności – praca grupy w procesie myślenia twórczego powinna być dobrą zabawą, gdyż zabawa wpływa na produktywność myślenia, pozwala na pozbycie się emocjonalnych blokad, wzmacnia motywację do pracy i wpływa na zwiększenie aktywności uczestników treningu;
- 6) aktualności – zakłada, że ważne jest to, co dzieje się „tu i teraz”.

Nęcka proponuje również różnorodne strategie twórczego działania, np.: wyniku idealnego, strategia zarodka, nadmiaru, twórczego oddalenia i inne (Nęcka, 1995). Strategie te stanowią indywidualne sposoby osiągania twórczych celów wielu ludzi. Nie są one więc narzucone przez trenera – z zewnątrz, lecz uruchamiane w oparciu o indywidualne predyspozycje uczestników treningu.

Chcąc wprowadzić do swojej praktyki zawodowej trening twórczości, pojmowany jako system ćwiczeń pozwalający zwiększyć potencjał twórczy ucznia, nauczyciel powinien zadać sobie pytanie: *Czy w rzeczywistości zreformowanej szkoły pojawiają się możliwości kształcenia rozwiązywania problemów w sposób twórczy oraz innych jej towarzyszących umiejętności?* Odpowiedź będzie twierdząca, znajdujemy bowiem stosowny zapis w podstawie programowej. Reforma dała również nauczycielowi ogromną swobodę m.in. wyboru realizowanego programu czy wyboru metod pracy. Pojawiła się również możliwość, z której nauczyciele chętnie korzystają, tworzenia własnych programów edukacyjnych.

Przytoczę postawione przez Edwarda Nęckę pytania dotyczące treningu twórczości, odnosząc je do praktyki szkolnej:

1. Czy trenowanie (stymulowanie, rozwijanie) twórczości w szkole jest w ogóle możliwe?
2. Jeśli jest możliwe, to czy warto się nim zajmować?
3. Jeśli warto, to w jaki sposób to czynić w szkolnej rzeczywistości?

Na wszystkie te pytania mogę odpowiedzieć twierdząco, gdyż od ośmiu lat realizuję trening twórczości w klasach I–III. Program opiera się na koncepcji pedagogicznej Celestyna Freineta. Wykorzystuję w nim technikę swobodnego tekstu, różnorodne ćwiczenia z zakresu treningu twórczości oraz propozycje rozwiązań metodycznych różnych koncepcji, np. programy „Porządek i przygoda”, „Żywioly”, „Krok ... w kierunku kreatywności” oraz filozoficzne dociekania oparte na koncepcji M. Lipmana.

Trening twórczości jest m.in. środkiem do tworzenia przez moich uczniów tekstów swobodnych. Corocznie na zakończenie roku szkolnego każdy uczeń otrzymuje książkę, której jest współautorem. Książka zawiera teksty swobodne moich uczniów oraz wykonane do nich ilustracje.

W Polsce na rynku wydawniczym pojawiło się wiele programów wspierających nauczycieli wprowadzających trening twórczości do swojej pracy. Przytoczyłam niektóre z nich w literaturze. Dają one gotowe propozycje metodyczne do wykorzystania na I i II etapie edukacji. Istnieje również możliwość tworzenia własnych programów rozwijania twórczego myślenia, które są zazwyczaj kompilacją znanych już propozycji treningów twórczości.

Moja kilkuletnia praca w realizacji treningu twórczości w klasach I–III skłania mnie do przekonania, że rozwijanie twórczego myślenia w szkole jest możliwe i przynosi zaskakująco wysokie rezultaty.

Literatura:

- S. Bowkett, *Wyobraź sobie, że...*, WSiP, Warszawa 2000
H. Diduszek, R. Piłat, *Myśli na podium*, Stowarzyszenie Edukacji Filozoficznej „Phronesis”, Warszawa 2004
M. Jąder, *Krok ... w kierunku kreatywności*. Program stymulowania twórczości na etapie edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, Impuls, Kraków 2005
M. Jąder, *Krok... w kierunku kreatywności. Zabawy i ćwiczenia*, Impuls, Kraków 2005
M. Jąder, *Techniki plastyczne rozwijające wyobraźnię*, Impuls, Kraków 2005
E. Nęcka, *Proces twórczy i jego ograniczenia*, Impuls, Kraków 1995
E. Nęcka, *Trening twórczości*, GDP, Gdańsk 2005
K.J. Szmidt, B. Rakowiecka, K. Kraszewski, *Program edukacyjny: Porządek i przygoda. Lekcje twórczości*, WSiP, Warszawa 1996
K.J. Szmidt, J. Bonar, W. Karola, *Karty kreatywne „Żywioty. Lekcje twórczości w nauczaniu zintegrowanym”*, WSiP, Warszawa 2000

Scenariusz zajęć twórczych według schematu K.J. Szmida

Temat: Kasztanek

Cele główne:

- rozwijanie zdolności myślenia twórczego,
- wdrażanie do aktywnego uczestnictwa w ćwiczeniach twórczych,
- kształtowanie umiejętności empatycznego współdziałania w grupie,
- rozwijanie umiejętności pełnej realizacji własnych pomysłów;

Cele operacyjne:

uczeń:

- wypowiada się jasno i logicznie ustnie i pisemnie,
- dobiera słowa i wyrażenia adekwatnie do rodzaju wypowiedzi,
- czyta głośno i wyraziście tekst,
- przestrzega ustalonych w zespole zasad,

- myśli niekonwencjonalnie,
  - umie tworzyć odległe skojarzenia,
  - elastycznie tworzy pomysły rozwiązań dywergencyjnych;
- Metody: podające – anegdota, wyjaśnianie; praktyczne – ćwiczenia z zakresu treningu twórczości; eksponujące – ekspozycja okazu przyrodniczego;
- Środki dydaktyczne: roślina (kilkumiesięczny kasztan w doniczce), karty skojarzeń, nakrętki, „plastelinki”;
- Formy pracy: zbiorowa, indywidualna;

Przebieg zajęć:

- Rozgrzewka (w kręgu)
Ćwiczenie „To nie jest nakrętka tylko...” (ćwiczenie ma na celu wytworzenie klimatu bezpieczeństwa i swoistej więzi; zostało wybrane, ponieważ jest uwielbiane przez uczniów i pozwoli się im poczuć swobodnie);
- Wprowadzenie do tematu (w kręgu, kasztanek w doniczce stoi w środku kręgu);

Anegdota o kasztanku – wspomnienia uczniów o tym, jak pojawił się w klasie kasztanek, jak zamienił się z kasztana w roślinę, jakie emocje budziły jego „odwiedziny” w klasie. *Kasztan został znaleziony przez Bartka, jednego, z uczniów w czasie wycieczki do lasu pierwszego dnia wiosny. Chłopiec zauważył, że kasztanek puszcza pęd i postanowił posadzić go w doniczce. Obiecał, że będzie przynosił kasztanka każdego 21 dnia kolejnego miesiąca. Tak też czynił; co miesiąc przynosił kasztanka do klasy. „Wizyty” kasztanka w klasie zawsze budziły emocje. Dzieci obserwowały jego wzrost, komentowały pojawiające się liście, ich wielkość i barwę. Pytały Bartka, jak się nim opiekował.*

- Inspirowanie ciekawości (w kręgu):
  - Ćwiczenie twórcze – „Gdybym był kasztankiem ...”;
  - Ćwiczenie twórcze – tworzenie łańcucha skojarzeń do słowa „kasztanek”.
- Stawianie zadań problemowych – karta skojarzeń (w kręgu)

Prezentacja karty skojarzeń i sposobu pracy z kartą. (Autorką pomysłu jest Magdalena Ciechańska. Karta skojarzeń jest nową propozycją tworzenia tekstów swobodnych). Ponieważ pomysł został zastosowany w klasie po raz pierwszy, zaproponowana karta jest uproszczeniem karty oryginalnej.

Konieczne jest dokładne wyjaśnienie sposobu pracy z kartą. Do każdego z podanych wyrazów należy napisać skojarzenia (bliskie lub dalekie – decyzja należy do ucznia). Następnie wybrać po jednym dowolnym skojarzeniem.

kasztan	drzewo	wiewiórka	orzech
liść	korona drzewa	pień	ptaki
doniczka	liść	barwy	nasionko
roślina	ziemia	plemię	Indianin

Następnie napisać tekst swobodny zawierający wybrane skojarzenia – tu wiewiórka, ptaki, liść, Indianin. Do napisanego tekstu wykonać ilustrację.

- Obserwacja, motywowanie. Pomoc w tworzeniu i weryfikowanie pomysłów uczniów (praca indywidualna uczniów – przy stolikach).

Oddanie inicjatywy w ręce uczniów. Uczniowie przystępują do wykonania zadania zgodnie ze wskazówkami nauczyciela. Zadaniem nauczyciela jest obserwowanie pracy uczniów i ewentualne wspieranie ich w wykonywaniu zadania – tu stworzenia tekstu swobodnego i wykonania do niego ilustracji.

- Podsumowanie (w kręgu)

Chętni uczniowie prezentują swoje teksty swobodne.

„Na dzisiejszych zajęciach ...” – przekazanie przez uczniów informacji zwrotnych dotyczących zajęcia;

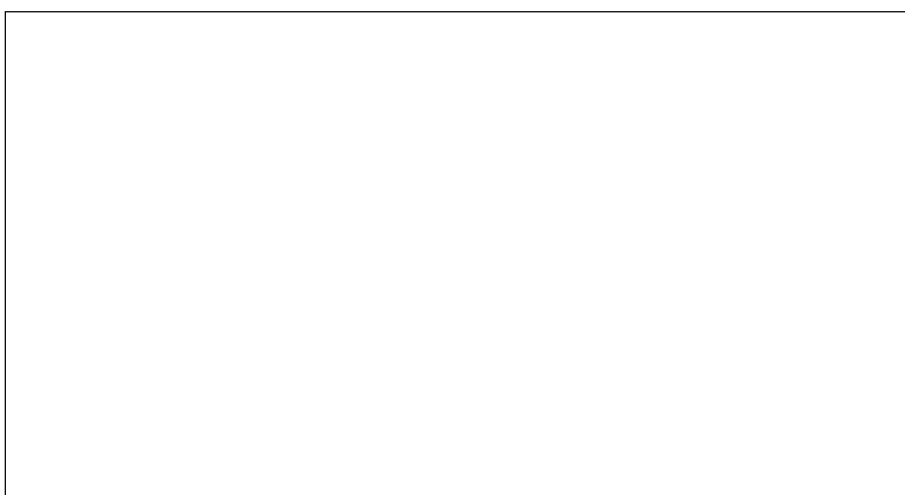
- Zadanie pracy domowej

Zadaniem domowym jest korekta tekstu oraz wykonanie ilustracji (związane jest to z różnym tempem pracy uczniów; nie wszyscy wykonali zadanie do końca).

Karta skojarzeń

kasztan			
liść			
doniczka			
roślina			

.....
.....
.....

Katarzyna Wróbel
PP nr 11 w Policach
Izabela Krauska
SP nr 3 w Policach

Pomysłowy Dobromir, czyli zabawy twórcze

Jesteśmy przekonane, że rozwijanie twórczego myślenia w przedszkolu oraz w klasach młodszych szkoły podstawowej jest możliwe i konieczne. Chcąc rozwijać u dzieci myślenie twórcze, zarówno w edukacji przedszkolnej, jak i w nauczaniu początkowym, możemy zaproponować dzieciom różnorodne ćwiczenia.

Obszernym źródłem pomysłów jest książka „Wyobraź sobie, że...”, której autorem jest S. Bowkett. Zaprezentowane w niej ćwiczenia są różnorodne, bardzo ciekawe, a ponadto wzbogacone o wskazówki pozwalające na ich modyfikacje. Mogą być realizowane pojedynczo i okazjonalnie, ale można z nich tworzyć systemy ćwiczeń, w ramach zaplanowanych zajęć twórczych.

Oto przykłady ćwiczeń zaczerpnięte z propozycji Bowketta.

- **Konstelacje** (Bowkett, 2000, s. 27) – ćwiczenie oparte na skojarzeniach, pozwalające na łatwiejsze tworzenie pomysłów z wykorzystaniem naturalnej tendencji do tworzenia wzorców.

Na arkuszu papieru nauczyciel zaznacza kropki lub uczniowie zaznaczają je sami w rytm słuchanej muzyki. W rozproszonych kropkach dopatrują się jakiegoś wzoru, kształtów. Możemy zakończyć ćwiczenie na słownym określeniu skojarzeń albo je rozwinąć – uczniowie łączą kropki zgodnie z zauważonymi wzorami. Kolorują ilustrację, nadają jej tytuł. Można jeszcze zaproponować uczniom napisanie do wykonanej ilustracji tekstu swobodnego.

- **Kojarzenie liczb** (Bowkett, 2000, s. 25) – mamy do dyspozycji kostki z oczkami, kolorowymi ściankami, obrazkami. Uczniowie siedzą w kręgu. Rzucają kostką lub kostkami z „oczkami” i podają własne skojarzenia z wyrzuconą liczbą oczek. Podobnie, rzucając kostkami z kolorowymi ściankami, szukają związków między wyrzuconymi kolorami. Modyfikacją tego ćwiczenia jest rzucanie kostkami z ilustracjami na ściankach. Uczniowie mogą szukać związków pomiędzy nimi. Warto również uczestniczyć w różnego rodzaju szkoleniach (treningach twórczości dla nauczycieli, warsztatach „Filozofowanie z dziećmi”), laboratoriach twórczości, sesjach metodycznych dotyczących dydaktyki twórczości, na których są prezentowane różnorodne techniki i metody rozwijania twórczego myślenia.

Opisane poniżej ćwiczenia były prezentowane przez M. Modrzejewską-Świ-gulską oraz M. Galewską w ramach „Laboratorium twórczości PSK. Kraków 2005”.

- Twórczość w pracy – celem ćwiczenia jest uświadomienie sobie potrzeby twórczego działania w pracy, która na pozór twórczą nie jest, oraz rozwijanie umiejętności twórczego rozwiązywania rzeczywistych codziennych problemów.
1. Uczniowie wymieniają zawody, następnie w skali od 1 do 5 określają, na ile te zawody wymagają twórczego działania i myślenia.

Historia twórczego śmieciarza

Richard K. Wagner z Uniwersytetu Tallahassee na Florydzie podaje następującą historijkę:

Wyobraź sobie, jak męcząca musi być praca śmieciarza, szczególnie jeśli weźmiemy pod uwagę warunki klimatyczne na Florydzie. Upał nie daje Ci spokoju, a Ty wykonujesz swoją pracę cały czas na powietrzu. Jakby tego było mało, w Tallahassee osoba trudniąca się wyrzucaniem śmieci jest zobowiązana do dodatkowej pracy. Każdy dom ma ogromny, ciężki pojemnik na śmieci z tyłu domu. Śmieciarz musi go samodzielnie dostarczyć do samochodu śmieciarki, opróżnić i zawieźć własnoręcznie na miejsce.

Praca taka wydaje się wymagać jedynie sprawności mięśni, a jednak jeden ze śmieciarzy usprawnił ten męczący system.

Wystarczy przecież pusty kosz wstawić do kolejnego domu w miejsce pełnego. Pełny kosz jest opróżniany, ale nie jest odstawiany w to samo miejsce, tylko zawożony do kolejnego domu, gdzie znowu podstawiany jest za pełen kosz. Takie postępowanie jest oczywiście możliwe pod warunkiem, że wszystkie pojemniki są własnością miasta i są takie same.

Rozwiązanie wydaje się być banalnie proste, a jednak tylko jedna osoba o nim pomyślała!

2. Uczniowie w grupach zastanawiają się, jak w twórczy sposób można rozwiązać przedstawną poniżej problemową sytuację zawodową.

Zawód: hodowca kurczaków

Sytuacja: Anna pracuje na kurzej fermie, której jest właścicielką. Od sześciu lat z powodzeniem sprzedaje jajka i kurczaki. Na jej fermie są dwa duże budynki, w których uprawia hodowlę. Są one częścią posiadłości, którą zakupiła, a która ma około stu lat. Budynki są drewniane, postawione na kamiennych fundamentach, z piaszczystą podłogą.

Problem: Od mniej więcej roku Anna próbuje walczyć z łasicami, które podkradają się do budynków i wykradają kurczaki. Problem jest poważny, bo powoduje duże straty materialne.

- Podważanie założeń – ćwiczenie pomagające przełamać „sztywne” podejście do problemu i rozwijające umiejętność dostrzegania odmiennych punktów widzenia.

Sytuacja: Wraz ze swoim przyjacielem jesteś w przemyłej restauracji. Przy stoliku obok siedzą kobieta i mężczyzna, kłócąc się zawzięcie. Ich „rozmowa”

staje się coraz głośniejsza. W końcu mężczyzna, czerwony jak burak, wstaje od stołu, lekko się zatacza i przewraca krzesło. Kobieta uderza go w brzuch, a następnie zadaje cios nożem do steków. Mężczyzna upada, brocząc krwią. Po chwili przyjeżdża pogotowie i zabiera rannego do szpitala.

Kilka dni później widzisz tę samą parę całującą się czule w parku. O co chodzi?

Podajcie jak najwięcej możliwości interpretacji tego, co widzieliście.

- Całkiem zwyczajne przedmioty – ćwiczenie rozwijające myślenie niestandardowe.

Uczestnicy losują przedmioty codziennego użytku, następnie próbują indywidualnie odpowiedzieć na postawione pytania:

1. Czy ten przedmiot przypomina Ci o czymś?
2. Gdyby ten przedmiot mógł samodzielnie się poruszać, jak by to robił? Czy stapałby ciężko, ślizgał się, a może chodził na palcach?
3. Gdyby ten przedmiot mógł mówić, jaki byłby jego głos – piskliwy, donośny, może byłby to delikatny szept?
4. Czym mógłby być ten przedmiot, gdyby był 10 razy większy? Czym byłby, gdyby był 10 razy mniejszy?

Następnie uczestnicy łączą się w 4-osobowe grupy i wykonują następujące polecenie:

Gdyby przedmioty, które otrzymaliście, były ludźmi, jaką przygodę, doświadczenia mogłyby przeżyć. Napiszcie historię, w której wezmą udział wasze niesamowite przedmioty.

Zachęcamy do wykorzystywania różnorodnych ćwiczeń rozwijających twórcze myślenie w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Dają one dzieciom szansę zaprezentowania swoich nieograniczonych możliwości. Będą wspierać również naszych podopiecznych w rozwijaniu ich osobistych predyspozycji w zakresie twórczego myślenia. Przede wszystkim jednak dadzą dzieciom okazję do fantastycznej zabawy, twórczej pracy i satysfakcji z osiągniętych sukcesów.

Literatura:

- S. Bowkett, *Wyobraź sobie, że...*, WSiP, Warszawa 2000
H. Diduszko, R. Piłat, *Myśli na podium*, Stowarzyszenie Edukacji Filozoficznej „Phhronesis”, Warszawa 2004
M. Jąder, *Techniki plastyczne rozwijające wyobraźnię*, Impuls, Kraków 2005
E. Nęcka, *Trening twórczości*, GDP, Gdańsk 2005
K.J. Szmidt, *Porządek i przygoda. Lekcje twórczości*. Przewodnik metodyczny, WSiP, Warszawa 1997

Maria Zielińska
PP nr 54 w Szczecinie

Uczymy, jak się uczyć poprzez świadome zapamiętywanie

Cechą współczesnego świata jest jego zmienność, a to wymaga ciągłego uczenia się. Aby sprostać temu, sztukę nauczania powinniśmy przekształcać w sztukę uczenia dzieci, jak należy samodzielnie się uczyć.

Najlepszym okresem dla rozwijania zdolności uczenia się jest okres przed rozpoczęciem nauki w szkole, gdyż większość głównych połączeń nerwowych mózgu kształtuje się w pierwszych latach życia. Naukowcy udowodnili, że około 50% naszej zdolności uczenia się rozwija się do 4. roku życia, a dalsze 30% przed ukończeniem 8. roku życia. Podczas tych decydujących lat tworzą się drogi nerwowe, na których opiera się cała przyszła zdolność uczenia się. Po ukończeniu przez dziecko 10 lat dendryty, które nie wytworzyły połączeń, obumierają.

Uczenie się powinno przebiegać w oparciu o wszechstronny rozwój dziecka, uwzględniający wiele rodzajów inteligencji. Wg Howarda Gardnera, badacza z Uniwersytetu Harvarda, człowiek posiada 8 rodzajów inteligencji:

- językową,
- logiczno-matematyczną,
- muzyczną,
- wizualno-przestrzenną,
- interpersonalną (społeczną),
- intrapersonalną (refleksyjną),
- ruchową,
- przyrodniczą.

Ważnym elementem wszechstronnego rozwoju dziecka jest pamięć oraz umiejętność skupiania uwagi. *Bez sprawnej pamięci nie ma efektywnego uczenia się i w pełni świadomego życia.*¹ Pamięć to zdolność do zapamiętywania, czyli gromadzenia i wykorzystywania różnych informacji. Każdy proces pamięciowy składa się z trzech etapów:

- 1) rejestracji,
- 2) przechowywania,
- 3) odtwarzania.

Na proces rejestracji wpływa nastawienie do nowych informacji, zainteresowanie i organizowanie. Im więcej zmysłów dziecka zaangażujemy w ten proces, tym lepiej będzie pamiętało. Równoległe z procesem rejestracji odbywa się kojarzenie nowych informacji z już posiadanymi.

Do przechowywania nowych informacji służą trzy rodzaje pamięci: zmysłowa, krótkoterminowa i długoterminowa. Pracując z małymi dziećmi, szczególną

uwagę należy zwrócić na skuteczne wykorzystanie pamięci krótkotrwałej. Komunikaty, polecenia czy też instrukcje kierowane do dzieci muszą być krótkie i zwięzłe, gdyż mamy na to zaledwie 30 sekund. Pamięć ta jest wrażliwa na zakłócenia, więc dobrze jest ograniczyć bodźce dochodzące z zewnątrz i nauczyć dziecko skupienia. Mówimy na przykład: *Zamknij oczy, pochyl głowę do przodu i powiedz sobie po cichu: muszę to zapamiętać*, po czym podajemy dziecku krótkie polecenie, kilkakrotnie je powtarzając. Możemy się spodziewać, że około 70% dzieci zapamięta usłyszaną informację.

Konfucjusz już 2500 lat temu radził:

- połącz to, co najlepsze, w nowym i starym,
- ucz się poprzez działanie,
- wykorzystuj cały świat jako szkołę,
- stosuj muzykę i poezję do uczenia się i nauczania,
- łącz pracę umysłu z ćwiczeniami fizycznymi,
- ucz się, jak się uczyć, nie ograniczaj się do poznawania faktów,
- zaspokajaj potrzeby uczniów o różnych stylach uczenia się,
- kształtuj właściwe zachowanie i system wartości,
- dawaj wszystkim równe szanse.²

W ubiegłym roku poznałam metodyki i programy dotyczące wspomaganie dzieci w rozwoju do skupiania uwagi i zapamiętywania autorstwa Edyty Gruszczyk-Kolczyńskiej i Ewy Zielińskiej. Z wielkim zainteresowaniem zaczęłam je wdrażać do pracy w szkole. Na efekty nie trzeba było długo czekać. Dzieci szybko i radośnie uczą się wierszy, pamiętają wiele szczegółów, potrafią zapamiętać szeregi czynności i przewidują, co będzie dalej, uważnie słuchają i zapamiętują ważne informacje. Potrafią również obdarzać uwagą i mówić tak, aby inni je słuchali. Cały czas wzbogacam swój warsztat pracy poprzez gromadzenie różnych pomocy, m.in. maskotek, dywaników, kartoników z cyframi, instrumentami, zwierzętami, roślinami, a także parawanów, fasolek, miarek krawieckich itp.

Staram się również pamiętać o kilku ważnych zasadach, warunkujących samodzielne uczenie się dziecka:

- zapewniam dziecku osiągnięcie sukcesu,
- pomagam tylko tyle, ile trzeba,
- wprowadziłam zasadę „pokaż i powiedz”,
- daję dziecku czas na rozwiązanie problemu,
- zachęcam dziecko do działania,
- zachęcam do samodzielnego myślenia, podsuwając słowa, które mogą być przydatne,
- unikam stosowania nagród za postępy w nauce; moim celem jest „wydobycie” wewnętrznej motywacji, w której uczucie osiągnięcia sukcesu, np. przy próbie rozwiązania zagadki, jest nagrodą samą w sobie,
- mam na uwadze zainteresowania dziecka,

- pobudzam ciekawość,
- unikam porównywania z innymi dziećmi. Jedyne porównanie, które stosuję, to porównanie obecnych umiejętności z umiejętnościami wcześniejszymi.

Scenariusz warsztatów „Wspomaganie dzieci w zdolności do zapamiętywania tego, co trudne”

Maria Zielińska, PP nr 54 w Szczecinie

Wioletta Skass-Jędzura, SP nr 65 w Szczecinie

Temat: Uczymy, jak się uczyć poprzez świadome zapamiętywanie

Zamierzone cele w odniesieniu do nauczycieli

Cele ogólne:

- nabywanie wiedzy na temat programów i metodyk wspomagania dzieci w rozwoju do skupiania uwagi i zapamiętywania,
- zapoznanie się ze sposobem wykorzystania pomocy do realizacji nowatorskich metod;

Cele szczegółowe:

nauczyciel:

- zna nowatorskie metody w zakresie uczenia dzieci, jak się uczyć,
- czynnie uczestniczy w serii zadań, zajęć i zabaw,
- współdziała w zespole,
- potrafi zastosować poznane metodyki w pracy z dziećmi,
- potrafi dokonać operacjonalizacji celów;

Zamierzone cele w odniesieniu do dziecka:

Cele ogólne:

- wspomaganie dzieci w zdolności uważnego patrzenia i organizowaniu pola spostrzeżeniowego,
- wspomaganie dzieci w zapamiętywaniu informacji uporządkowanych jedna po drugiej,
- wspomaganie dzieci w uważnym słuchaniu, wyłuskiwaniu i zapamiętaniu ważnych informacji,
- wspomaganie dzieci w atrakcyjnym prezentowaniu siebie i obdarzaniu uwagą innych;

Cele operacyjne:

dziecko:

- skupia uwagę na szeregach dźwiękowych, dostrzega ich rytm i wzajemne sąsiedztwo,
- zapamiętuje i odtwarza wiernie podany układ figur, cyfr,
- zapamiętuje i odtwarza porcje informacji do przodu i wstecz,
- chce i potrafi słuchać z uwagą,
- wypowiada się w sposób zrozumiały,
- wzbogaca wiadomości,

- samodzielnie koryguje wykonywane zadanie,
- jest pozytywnie nastawione do wykonywania zadań,
- potrafi sobie radzić ze swoimi emocjami w sytuacji niepowodzenia,
- koncentruje się na wykonywanych czynnościach;

Formy pracy: indywidualna i grupowa;

Metody: zabawowa, zadaniowa, zabawowo-naśladowcza;

Pomoce: parawan, dywaniki, karton w kształcie prostokąta, kartoniki przedstawiające sylwetki instrumentów, komplet figur geometrycznych, instrumenty perkusyjne, obręcze, zabawki, komplet cyfr 09 x 10 szt., rzutnik, kolekcja obrazków, pluszowe misie, podium (skrzynka);

Przebieg warsztatów:

- Powitanie;
- Wykonanie przez uczestników wizytówek, zawarcie kontraktu oraz omówienie przebiegu warsztatów;
- Miniwykład na temat: *Uczymy dzieci, jak się uczyć poprzez rozwijanie zdolności do skupiania uwagi i zapamiętywania;*
- Propozycje zajęć i zabaw:
  1. Zajęcie „Zapamiętaj i ułóż szlaczki z 4, 7 i 8 elementów”
  2. Zabawa „Gdzie jest wiosna?”
  3. Zajęcie „Słuchaj, zapamiętaj i powtórz szeregi dźwiękowe”
  4. Zabawa „Wycieczka”
  5. Zabawy liczbami
  6. Co warto wiedzieć o niedźwiadkach?
  7. Zabawa „Potrafię się miło zaprezentować innym”

1. Zajęcie „Zapamiętaj i ułóż szlaczki z 4, 7 i 8 elementów”

Cele operacyjne:

dziecko:

- zapamiętuje i odtwarza możliwie wiernie szlaczki w układzie poziomym i pionowym,
- samodzielnie poprawia błędy,
- w ciszy przemieszcza się po sali,
- nie przeszkadza innym w wykonywaniu zadań.

Organizacja:

Dzieci siedzą przed dywanikiem, w zasięgu ręki mają figury geometryczne posortowane w pojemnikach. W kącie sali stoi parawan, a za nim stolik z dywanikiem i kompletem figur dla nauczycielki (taki sam jak ten, z których korzystają dzieci). Nauczycielka zawiera z dziećmi umowę: zachowujemy się cicho, nie rozmawiamy, nie wchodzimy na dywanik.

Przebieg:

Zajęcie składa się z serii 5 zadań pamięciowych o narastającym stopniu trudności.

Tok każdego zadania pamięciowego:

- nauczyciel spokojnym głosem mówi: *zamykamy oczy, pochylamy głowę. Teraz każdy powie szeptem – chcę uważnie patrzeć i zapamiętać;*
- szerokim gestem zaprasza dzieci za parawan: *Chodźcie, zobaczycie, co dla was przygotowałam;*
- gestem nakazuje ciszę (palec na ustach) i ustawia dzieci tak, aby wszystkie widziały wzór ułożony na stoliku;
- staje przy stoliku, jeszcze raz gestem nakazuje ciszę i mówi: *patrzcie tu.* Następnie wolnym i wyrazistym ruchem przesuwając dłoń od strony lewej do prawej, a po chwili od strony prawej do lewej;
- na koniec szerokim gestem pokazuje wzór i radzi: *popatrzcie na kolory i kształty* (ponownie ruchem ręki prowadzi wzrok dzieci). *Teraz zrobimy zdjęcie, o tak* (przykłada dłoń do oczu, naśladując fotografowanie). *Pstryk!...;*
- czeka, aż wszystkie dzieci zrobią fotografię, i mówi: *Proszę cichutko i wolno wrócić na swoje miejsce i ułożyć to, co zapamiętałyście.*

Dzieci odtwarzają zapamiętane wzrokowo wzory. Nauczycielka podchodzi kolejno do dzieci i akceptuje to, co one układają. Jeśli dziecko wstrzymuje się od układania, nauczycielka radzi: *Idź i popatrz jeszcze raz.* Gdy dziecko układa wzór według własnego pomysłu, należy ułożyć za dziecko wzór, a potem powiedzieć: *Popatrz na wzór, który pomogłam ci ułożyć. Idź za parawan i porównaj. Ciekawe, czy nasz wzór jest podobny do tamtego.*

Ważne – podczas pierwszych zajęć nie należy zwracać uwagi na drobiazgi (kolor, wielkość, przesunięcie wzoru). Wystarczy, że dziecko ułoży ornament podobny do tego, który miało zapamiętać. Dbamy o wzajemną akceptację i życzliwość, pomagamy i chwalimy dzieci.

- Zadanie pierwsze: szlaczek ułożony z czterech kółek tej samej wielkości, w czterech kolorach, w układzie poziomym

- Zadanie drugie: szlaczek ułożony z czterech kwadratów, w różnych kolorach, w układzie pionowym

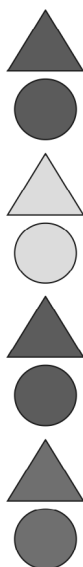
- Zadanie trzecie: szlaczek ułożony na przemian z trzech kólek i trzech trójkątów, w trzech kolorach, w układzie poziomym

- Zadanie czwarte: szlaczek ułożony z siedmiu elementów – czterech kwadratów dużych i trzech małych, w czterech kolorach

- Zadanie piąte: szlaczek ułożony z ośmiu elementów – czterech trójkątów i czterech kólek, w czterech kolorach, w układzie pionowym

2. Opowiadanie ruchowe: „Gdzie jest wiosna?”

Cele operacyjne

dziecko:

- skupia uwagę na porcjach informacji ułożonych jedna po drugiej oraz zapamiętuje je,
- uważnie śledzi: co i po czym następuje?
- zauważa, że od pewnego miejsca porcje informacji są ułożone w kierunku odwrotnym (wspak),
- odtwarza całość informacji.

Organizacja i przebieg:

Dzieci siedzą po turecku na dywanie, w kole. Nauczyciel proponuje zabawę: *przebudzone misie siadają w kole i naradzają się. Już się obudziłyśmy,*

a wiosny jeszcze nie ma. Może wyruszymy na jej poszukiwanie? Naradźmy się – dzieci rysują kółeczka na plecach sąsiada i naradzają się: – bam baram-bam, bam barambam, bam barambam. Postanowiły polecieć nad morze:

- *lecą samolotem: wrrr, wrrr – ręce rozłożone na boki,*
- *jadą samochodem: tur, tur, tur – dłonie na kierownicy,*
- *idą po błocie: chlap, chlap, chlap,*
- *przedzierają się przez krzaki: trzask, trzask,*
- *idą po piasku: szu, szu, szu.*

Dotarły nad morze. Rozglądają się i nic nie widzą poza wodą. Tu nie ma wiosny. Wracamy do domu:

- *idą po piasku: szu, szu, szu,*
- *przedzierają się przez krzaki: trzask, trzask,*
- *idą po błocie: chlap, chlap, chlap,*
- *jadą samochodem: tur, tur, tur – dłonie na kierownicy,*
- *lecą samolotem: wrrr, wrrr – ręce rozłożone na boki.*

Przyjechały, weszły do gawry. Mamusiu, mamusiu, nie znaleźliśmy wiosny. Może jest nad jeziorem?

- *lecą samolotem: wrrr, wrrr – ręce rozłożone na boki,*
- *jadą samochodem: tur, tur, tur – dłonie na kierownicy,*
- *idą po błocie: chlap, chlap, chlap,*
- *przedzierają się przez krzaki: trzask, trzask,*
- *idą po piasku: szu, szu, szu.*

Dotarły nad jezioro. Rozglądają się i nic nie widzą poza wodą. Tu nie ma wiosny. Wracamy do domu:

- *idą po piasku: szu, szu, szu,*
- *przedzierają się przez krzaki: trzask, trzask,*
- *idą po błocie: chlap, chlap, chlap,*
- *jadą samochodem: tur, tur, tur – dłonie na kierownicy,*
- *lecą samolotem: wrrr, wrrr – ręce rozłożone na boki.*

Przyjechały, weszły do gawry. Mamusiu, mamusiu, nie znaleźliśmy wiosny. Skoro nie ma wiosny, to jeszcze trochę pośpijmy.

3. Zajęcie „Słuchaj, zapamiętaj i powtórz szeregi dźwiękowe”

Cele operacyjne

dziecko:

- skupia uwagę na dźwiękach instrumentów i ustala ich kolejność,
- układa kartoniki zgodnie z zapamiętanym rytmem.

Organizacja:

Każde dziecko ma przed sobą karton i posegregowane kartoniki. Dzieci patrzą na nauczycielkę, przed którą stoi stolik z instrumentami (bębenek, cymbałki, kołatka, grzechotka, trójkąt). Nauczycielka prezentuje kolejno wygląd i dźwięk in-

strumentów, dzieci podnoszą do góry kartonik z sylwetą przedstawianego instrumentu. Nauczycielka zasłania parawanem stolik z instrumentami.

Przebieg:

Nauczycielka mówi: *Teraz niespodzianka. Wejdę za parawan i zagram na instrumentach. Uważnie słuchajcie i starajcie się zapamiętać dźwięki oraz ich kolejność. Potem ułóżcie kartoniki z instrumentami w takiej kolejności, jak na nich gram.*

Nauczycielka za parawanem wygrywa rytm, uderzając po jednym razie w instrument: bębenek, trójkąt, grzechotkę. Dzieci słuchają i układają kartoniki zgodnie z zapamiętanym rytmem. Nauczycielka wychodzi zza parawanu i sprawdza, jak dzieci ułożyły kartoniki. Jeżeli się myliły, powtarza wygrany rytm na instrumentach.

Inne propozycje: trójkąt, kołatka, trójkąt;
cymbalki, bębenek, trójkąt, kołatka;
cymbalki, cymbalki, bębenek, bębenek, trójkąt.

4. Zabawa „Wycieczka”

Cele operacyjne
dziecko:

- potrafi skupić uwagę na prezentowanej sytuacji,
- zapamiętuje układ przedmiotów,
- dokonuje porównania zapamiętanego obrazu z obserwowanym,
- ustala zmiany w układach.

Przebieg:

- Nauczyciel układa 7 obręczy z różnymi zabawkami (w zależności od wieku dzieci i poziomu umiejętności, maks. 49 przedmiotów), np.:
obręcz 1. – 2 misie (jeden siedzi, drugi leży)
obręcz 2. – 2 lalki siedzące w przeciwnych kierunkach
obręcz 3. – naczynia
obręcz 4. – 3 piłki
obręcz 5. – 5 drewnianych klocków
obręcz 6. – instrumenty perkusyjne;
- Nauczyciel oprowadza dzieci, dokładnie opisując każdą obręcz. Dzieci odwracają się, a nauczyciel dokonuje zmiany w jednej obręczy, np. lalki teraz patrzą w tę samą stronę. Dzieci odwracają się i mówią, co się zmieniło. Prosimy dziecko, by poprawiło układ lalek.
Z czasem można dokonywać zmian w dwóch obręczach.

5. Zabawy liczbami

Cele operacyjne
dziecko:

- potrafi skupić uwagę,
- zapamiętuje szeregi liczb,
- wiernie odtwarza zapamiętany układ.

Przebieg zajęcia:

Dzieci siedzą na dywanie przed swoimi podkładkami-dywanikami. Nauczyciel mówi: *Zamknijcie oczy, pochylcie głowę w dół, słuchajcie i zapamiętajcie 1, 2, 3, 4. Otwórzcie oczy i ulóżcie to na swoich dywanikach.*

Nauczyciel sprawdza poprawność wykonania zadania. Powtarzamy ćwiczenie kilkakrotnie w różnych układach cyfr: 2, 2, 4, 6, 8; 10, 9, 7, 5, 3, 2, 0 np. x 10.

6. Co warto wiedzieć o niedźwiadkach?

Cele operacyjne

dziecko:

- uważnie słucha opowiadania nauczycielki,
- zapamiętuje ważne informacje,
- wzbogaca wiadomości,
- powtarza informacje z pamięci.

Przebieg zajęcia:

Dzieci siedzą na krzeselkach twarzą do ekranu, nauczyciel zwraca się do dzieci: *Nasze pluszowe misie nic nie wiedzą o swoich braciach. Jak wygląda pluszowy miś, wszyscy wiedzą. Jak wygląda niedźwiedź – zaraz zobaczycie. Na ekranie zobaczycie obrazek, na którym jest niedźwiedź. To niedźwiedź brunatny.* Nauczyciel czyta informacje o brunatnym niedźwiedziu. Po zakończeniu prosi, by każde dziecko wzięło misia na kolana i powiedziało mu do ucha to, co zapamiętało. Nauczyciel jeszcze raz przypomina ważniejsze wiadomości, a dzieci, szepcząc do misiego ucha, uzupełniają je. Dzieci odkładają misie na miejsce, a nauczyciel czyta wiadomości o niedźwiedziu polarnym. Dzieci ponownie biorą misie i czynią tak samo, jak poprzednio.

7. Zabawa „Potrafię miło się zaprezentować innym”

Cele operacyjne

dziecko:

- potrafi miło zaprezentować się innym,
- uważnie słucha innych,
- wypowiada się w zrozumiały sposób,
- potrafi skupić uwagę na dłuższy czas.

Przebieg zajęcia:

Dzieci siadają przed krzesłem dorosłego, twarzami w stronę podium, które stoi 3 kroki od krzesła. Nauczyciel zwraca się do dzieci: *To podium. Proszę, aby każde z was po kolei wchodziło na podium i pięknie się prezentowało. Pokażę, jak można to zrobić.* Wchodzi na podium, zwraca się twarzą do dzieci,

kłania się i mówi: *Nazywam się..., mieszkam w... przy ulicy..., w domu numer..., na piętrze.... Pracuję w..., jestem nauczycielką i zajmuję się grupą sześciolatków.* Dzieci kolejno wchodzi i w podobny sposób próbują się zaprezentować.

Przypisy

¹ Z.W. Brzeškiewicz, *Superpamięć*, 1996

² G. Dryden, J. Vos, *Rewolucja w uczeniu*, 1999

Iwona Sołtysiak

Niepubliczna Szkoła Podstawowa PRIMUS w Szczecinie

Sekrety uczenia się, czyli jak uczeń może sobie pomóc, wykorzystując Gimnastykę Mózgu®

Efektywne nauczanie to cel, jaki stawia sobie każdy nauczyciel. Metody, formy pracy i różnorodne środki dydaktyczne stosowane w procesie dydaktyczno-wychowawczym są istotnym elementem i mają duży wpływ na powodzenie przedsięwzięć edukacyjnych. Powodują one między innymi to, że uczeń chętnie przychodzi do szkoły, szybciej przyswaja wiedzę, ma wysoką motywację do nauki i zabawy. Odpowiednio dobrana i umiejętnie wykorzystana metoda może zapewnić dzieciom powodzenie w nauce. Natomiast postępy i osiągnięcia uczniów dają wiele satysfakcji i zadowolenia nauczycielowi.

Poszukując nowych metod, siedem lat temu zainteresowałam się Kinezylogią Edukacyjną, nauką, która zajmuje się ruchem i jego wpływem na uczenie się. Zainspirowała mnie do tego moja koleżanka, która po ukończeniu kursu z ogromnym przejęciem i wiarą w skuteczność metody opowiadała mi o ćwiczeniach Gimnastyki Mózgu®. Podkreślała, że sekret metody polega na tym, iż odpowiednie zestawy ćwiczeń uaktywniają cały mózg, dzięki czemu łatwiej przyswajamy wiedzę i pełniej ją wykorzystujemy w konkretnych umiejętnościach. Nauczyciele ćwicząc z dziećmi, mogą pomóc im doskonalić każdą umiejętność, poprawiać ich sprawność psychofizyczną. Zarażona entuzjazmem chłonełam wszystko, co dotyczyło metody stworzonej przez dr. Paula Dennisona. Niektóre z ćwiczeń zaczęłam wprowadzać do pracy z dziećmi w klasie. Widząc zadowolone buzie dzieci, zapał i skupienie, z jakim wykonywały szkolne zadania, zdecydowałam się na uczestniczenie w kursie, który prowadziła Hanna Nikodemaska, psycholog, instruktor KE z Warszawy. Dzięki niej zrozumiałam, że do uczenia się potrzebny jest przede wszystkim ruch, który pobudza i aktywizuje możliwości umysłowe, integruje i zakotwicza w naszych sieciach neuronowych nową informację i doświadczenia. Aby myśleć, człowiek potrzebuje spokoju i ciszy, jednak aby zapamiętać jakąś myśl, musi nastąpić działanie (myśl–język, pisanie–ruch ręki). Na kursie zrozumiałam, jak funkcjonuje człowiek w trzech wymiarach: lateralnym, skupienia i ześrodkowania.

- **Lateralność** to zdolność koordynowania prawej i lewej strony ciała i mózgu; jest wymiarem komunikacji obu stron. Umiejętność przekraczania linii środkowej jest podstawą tworzenia prawidłowych nawyków niezbędnych w uczeniu się: używanie jednocześnie obu oczu, uszu i wykonywanie ruchów całym ciałem.

- **Skupienie** – ten wymiar odpowiada za komunikację tylnych i przednich części mózgu, pomaga zrozumieć nowe informacje w kontekście poprzednich doświadczeń. Osoby zablokowane w tym wymiarze nie potrafią skoncentrować uwagi lub są nadmiernie skoncentrowane.
- **Ześrodkowanie** to komunikowanie się dolnej i górnej części ciała oraz koordynowanie myślenia abstrakcyjnego i emocji. Prawidłowo funkcjonujący wymiar pozwala na łatwe uczenia się wszystkimi zmysłami oraz zapamiętywanie różnorodnych treści dzięki nadaniu im znaczenia emocjonalnego. Brak koordynacji powoduje strach, lęk, wycofywanie się, nieradzenie sobie z emocjami.

Ćwiczenia z Gimnastyki Mózgu® stosowałam w mojej klasie przez dwa lata. Efekty, jakie zauważyłam, zmobilizowały mnie do stworzenia programu wspierającego rozwój fizyczny, intelektualny i emocjonalny dzieci 7–9-letnich z wykorzystaniem metody dr. Paula Dennisona – Kinezylogii Edukacyjnej. W 2003 roku ukończyłam kurs „Pogłębiony poziom KE – 7 wymiarów inteligencji”. Po nim utwierdziłam się w przekonaniu, że mogę jeszcze bardziej wspierać swoich uczniów w ich rozwoju, stwarzając im odpowiednie warunki sprzyjające optymalnemu funkcjonowaniu organizmu, nazywanego w kinezylogii systemem „ciało-intelekt”. Zaczęłam stosować ćwiczenia podczas pracy z dziećmi w klasie oraz ćwiczenia i procedury równoważen podczas zajęć w zespole uczniów z ryzyka dysleksji.

Pracę metodą Kinezylogii Edukacyjnej rozpoczęłam od wprowadzenia zwyczaju rozpoczynania każdego dnia ćwiczeniami, które przygotowują organizm do nauki: *picie wody*, *punkty na myślenie* (aktywizowanie punktów na klatce piersiowej poniżej obojczyka zwiększa dopływ tlenu w mózgu i stymuluje układ przedśionkowy, aby obudzić mózg), *ruchy naprzemiennie* (integrują prawą i lewą półkulę) i *pozycja Dennisona* (wycisza emocje i umysł, ułatwia ponowne skupienie się). Dzieci codziennie przynosiły małą butelkę wody, która stała na ławeczce i można było po nią sięgnąć w każdej chwili. W krótkim czasie przynosiły do szkoły już tylko wodę, a nie soczki, które wcześniej wypijały na przerwach. Nauczyłam dzieci myśleć o wodzie jako o „pożywieniu dla mózgu”. Woda utrzymuje w ciele potencjał elektryczny, a właśnie to przewodnictwo elektryczne decyduje o szybkości i sprawności myślenia. Podczas *pozycji Dennisona* stosowaliśmy twórczą wizualizację, na przykład do wprowadzenia nowego tematu, by wygenerować pomysły, zwiększyć inwencję. Wszystkie ćwiczenia wykonywaliśmy spokojnie i zwracając uwagę na prawidłowe oddychanie. Dla urozmaicenia wprowadzałam przybory, np. piłki, baloniki, szarfy, karty, elementy origami. Dzieci chętnie wykonywały ćwiczenia przy muzyce, prześcigały się w oryginalnych pomysłach, same wymyślały układy taneczne z „twórczych” ruchów naprzemiennych. Kolejnym elementem pracy metodą KE była analiza rysunku *leniwej ósemki*. Dzięki „diagnozie ósemkowej” wiedziałam, jaki jest dominujący kanał uczenia się każdego dziecka oraz jakie miejsce powinien zająć w klasie. W miarę możli-

wości organizacyjnych klasy (wzrost dziecka, liczba dzieci z danym dominującym kanałem) wzrokowcy siedzieli z przodu, słuchowcy za nimi – uczniowie z dominującym prawym uchem po lewej stronie, z lewym uchem po prawej stronie, kinestetycy na końcu sali. Następnie wprowadzałam kolejne ćwiczenia, które dokładnie omawiałam, tłumaczyłam, na co wpływają i w czym pomagają. Dobre ćwiczeń uzależniałam od rodzaju podejmowanych działań, np. przed wprowadzeniem nowej litery, czytaniem stosowaliśmy *ruchy naprzemiennie, leniwe ósemki, sowę*. Ćwiczenia te doskonaliły wodzenie wzrokiem po tekście, koncentrację wzroku, a także rozszerzają pole widzenia. Gdy zamierzaliśmy pisać, ćwiczyliśmy *symetryczne bazgranie, leniwe ósemki, aktywną rękę*. Nowe litery wpisywaliśmy w *alfabetyczną ósemkę*. Polega to na wpisywaniu litery w prawej lub lewej części *ósemki* zgodnie z ruchem jej kreślenia i kierunkiem pisania danej litery. Takie ćwiczenia poprawiają technikę pisma, rysowanie oraz koordynację wzrokowo-ruchową. W liczeniu pomagały nam *słoń* i *luźne skłony*, a w zapamiętywaniu trudnych pojęć lub wyrazów z trudnościami ortograficznymi – *kapturek myśliciela* oraz *słoń*. Dużym utrudnieniem w pracy z moimi uczniami było nierównomierne tempo wykonywania różnych zdań. Problem zniknął, gdy po skończeniu określonych zdań szybsze dzieci wykonywały wybrane przez siebie ćwiczenia z Gimnastyki Mózgu®, nie przeszkadzając innym. Znikły pytania: *Proszę pani, co mam robić dalej?*

Swoją pracę z dziećmi zawsze opierałam na ścisłej współpracy z ich rodzicami. Dopiero zgodne współdziałanie może zapewnić właściwe warunki pobudzenia rozwoju dziecka oraz prawidłowego wychowania. Na pierwszym zebraniu przybliżyłam rodzicom podstawowe założenia Kinezylogii Edukacyjnej i zaprosiłam na warsztaty, na których przedstawiłam niektóre z ćwiczeń Gimnastyki Mózgu® oraz ich zalety. Następnie na konsultacjach indywidualnych wspólnie opracowywaliśmy programy pracy z dzieckiem.

Początki wprowadzania KE wcale nie były łatwe. Wiele dzieci z ochotą wykonywało ćwiczenia, ale były i takie, które z trudem np. zamykały oczy, nie potrafiły w ciszy wysłuchać opowieści, siedząc w *pozycji Dennisona*, trudności sprawiały im *ruchy naprzemiennie* czy *ósemki dla wzroku*. Jednak w miarę stosowania i urozmaicania ćwiczeń coraz chętniej je wykonywały. Niektóre dzieci same lub z pomocą rodziców wykonywały ćwiczenia również w domu, wiedziały, jakie ćwiczenia są im potrzebne w danym momencie.

Efektom stosowania ćwiczeń z Gimnastyki Mózgu® było szybkie wyciszenie się grupy, dobra koncentracja dzieci podczas zajęć, rozumienie poleceń, szybka gotowość do wykonywania zadań, efektywne zapamiętywanie, wysokie wyniki na sprawdzianach, szybko opanowywana umiejętność poprawnego czytania, pisania i liczenia. Ćwiczenia nie tylko uatrakcyjniały dzieciom sytuację edukacyjną, ale wprowadzały miły nastrój, wyciszały i relaksowały. Dzieci chętnie samodzielnie podejmowały działania i przenosiły je na grunt domowy, co mnie bardzo cieszyło.

Widząc takie efekty stosowania ćwiczeń z KE chciałabym zachęcić nauczycieli, aby sięgali po ćwiczenia Gimnastyki Mózgu®. Są one łatwe, można wykonać je w każdych warunkach, w różnych sytuacjach – podczas zajęć edukacyjnych, zabaw ruchowych, bez dodatkowych przyrządów i nakładów finansowych, w dowolnych zestawieniach lub wybiórczo.

Propagując metodę Kinezylogii Edukacyjnej, zaproponowałam nauczycielom krótką przygodę w oparciu o niżej zamieszczony scenariusz.

Scenariusz z wykorzystaniem metody Kinezylogii Edukacyjnej

1. Powitanie
2. Przedstawienie planu i celu warsztatów
Cele:
  - dzielenie się wiedzą i doświadczeniami,
  - uświadomienie znaczenia ruchu w rozwoju człowieka i jego edukacji,
  - poznanie niektórych ćwiczeń z Gimnastyki Mózgu® i możliwości ich zastosowania;
3. Wykonanie ćwiczeń PACE (*picie wody, punkty na myślenie*)
  - *Poczęstunek wodą.* Woda to najlepszy elektrolit, który zapewnia efektywne przyswajanie, przetwarzanie i przechowywanie zdobytych informacji, a także sprawny przebieg elektrycznych i chemicznych procesów w mózgu i całym ciele. Korzystnie jest pić dziennie około 25 ml wody na każdy kilogram masy ciała, a w przypadku stresu lub wzmożonego wysiłku umysłowego – zdecydowanie więcej.
  - *Punkty na myślenie.* Uczestnicy warsztatów chodzą po sali, wykonując *punkty na myślenie* podczas wzajemnych prezentacji i powitań, połączonych z przekazywaniem pozytywnych informacji, np.: *nazywam się Janina Kowalska, pracuję w przedszkolu, szczególnie podoba mi się u Pani..., Wygląda Pani dzisiaj..., cieszę się, że mogłam Panią poznać.* Masując punkty na myślenie zwiększa się w organizmie poziom energii, odczuwa się odprężenie, usprawnia się wzrok i ogólną koordynację.
4. Podstawowe informacje o Kinezylogii Edukacyjnej – twórcy Kinezylogii Edukacyjnej, rola ruchu w procesie kształcenia

Kinezylogia Edukacyjna zajmuje się ruchem i jego wpływem na uczenie się. Posługując się prostymi ćwiczeniami, wspiera naturalne zasoby człowieka. Wykorzystuje wzajemne zależności rozwoju fizycznego, emocjonalnego i intelektualnego. Odwołuje się do procesów rozwojowych i edukacyjnych. Używane w KE ćwiczenia i procedury wspomagają efektywne uczenie się i funkcjonowanie na optymalnym poziomie.

Twórcą KE jest dr Paul Dennison, doktor filozofii, nauk pedagogicznych, pedagog. Prowadził badania dotyczące wczesnego czytania i pisanie. Przez 19

lat był dyrektorem ośrodka wspomagającego dzieci i dorosłych w procesie edukacyjnym. Przy analizie wzajemnego oddziaływania mózgu i ciała doszedł do wniosku, że do uczenia się potrzebny jest przede wszystkim ruch, że pobudza on i aktywizuje wiele możliwości umysłowych, integruje i zakotwicza w sieciach neuronowych nową informację i doświadczenia. Jest konieczny do wszelkich działań człowieka. Człowiek potrzebuje spokoju i ciszy, aby myśleć, jednak aby zapamiętać daną myśl, musi nastąpić działanie, by ją zakotwiczyć (myśl–język, pisanie–ruch ręki). Dennison opracował zestaw ćwiczeń, które pozwalają na komunikację ciała w trzech wymiarach (lateralność, skupienie, ześrodkowanie), w wyniku czego następuje usprawnienie funkcji wzrokowo-ruchowych, słuchowych i motorycznych, zapamiętywania, koncentracji, czytania oraz pisania. Jednocześnie umiejętność likwidowania napięcia w ciele zmniejsza stres szkolny i czyni naukę radosnym przeżyciem.

5. Ćwiczenia PACE (*ruchy naprzemiennie, pozycja Dennisona*)

- *Ruchy naprzemiennie* w miejscu przy rytmicznej muzyce oraz płąs „Hej kolego, koleżanko”

Osoby stają parami w kręgu, są zwrócone twarzami do siebie

Hej kolego mój, koleżanko ma (witają się raz prawą, raz lewą ręką)

Unieś ręce, klaśnij w dłonie (unoszą ręce i klaszczą)

i zrób kroki dwa (koła przesuwiają się dwoma krokami w prawą stronę, następuje zmiana partnera).

Ruchy naprzemiennie podnoszą aktywność organizmu, poprawiają ogólną koordynację ruchową, poprawiają wzrok, słuch. Usprawniają umiejętność czytania i pisania.

- Podczas *pozycji Dennisona* prowadzący snuje opowieść relaksacyjną.
Pewnego słonecznego popołudnia wybrałeś się na spacer na łąkę. Słońce świeci i przyjemnie ogrzewa twoje ciało. Na błękitnym niebie widzisz piękne pierzaste chmurki. Rozglądasz się wkoło i widzisz zieloną trawę i morze kwiatów. Wśród wszystkich kwiatów zauważasz jeden, który ma w sobie coś magicznego i przyciąga cię do siebie. Idziesz w jego kierunku. Robisz wdech i wydech, wdech i wydech. Oddychasz regularnie. Ciepły wiatr muska przyjemnie twoją skórę. Wąchasz woń kwiatów, która unosi się wkoło. Podeszedłeś bardzo blisko, kucasz i przyglądasz się roślince. Pod jej płatkami przysiadł kolorowy motyl. Patrzysz na niego, on patrzy na ciebie. Nagle zmniejszasz się. Wiesz, że w twojej fantazji wszystko jest możliwe. Motyl zaprasza cię na wspólną przejażdżkę. Wsiadasz na jego tułów i unosicie się w powietrzu. Przyglądasz się twojemu towarzyszywi podróży i łące z wysoka. Jest ci miło i przyjemnie. Otacza cię cisza i czujesz spokój w sobie. Robisz wdech i wydech, wdech i wydech. Oddychasz bardzo regularnie i spokojnie. Nabrałeś dużo sił i już czas wrócić na

ziemię. Lądujesz na miękkim mchu i dziękujesz za wspólną przygodę. Wracasz powoli do swoich rozmiarów i otwierasz oczy. Zaciskasz pięści i przeciągasz się. Teraz jesteś świeży, rześki i pełen sił.

Pozycja Dennisona wspomaga pozytywne nastawienie, poprawia i integruje umysł, relaksuje, koncentruje.

6. Znaczenie zmysłów w procesie przyswajania informacji

Gdy zadamy pytanie, za pomocą której części ciała uczy się najczęściej, słyszymy odpowiedź, że za pomocą mózgu. Oczywiście jest to prawda, jednak tylko w części, ponieważ mózg nie jest samowystarczalny. Mózg potrzebuje informacji, a dostarczają je inne części ciała. Jest to tzw. układ sensoryczny, dzięki któremu mózg zdobywa wiedzę o świecie. W procesie uczenia się uczestniczą oczy, uszy, ręce, nogi. Narządy te są bardzo ważne w procesie nauki. Kiedy uczy się czegoś nowego lub jesteśmy w sytuacji stresującej, mamy większy dostęp do zmysłów (są bardziej wyostrzone), które są bezpośrednio połączone z dominującą półkulą. Dostęp do wrażeń napływających przez nasze zmysły jest bardziej efektywny, kiedy dominujące oko, ucho, ręka, noga znajdują się po przeciwnej stronie w stosunku do dominującej półkuli mózgowej.

7. Leniwa ósemka jako jeden ze wskaźników preferencji w uczeniu się

Uczestnicy spotkania rysują na papierze w szybkim tempie *leniwą ósemkę* dominującą ręką, następnie drugą i obiema na raz. Analizujemy niektóre z prac i odczytujemy wskaźniki indywidualnych stylów uczenia się.

Do określenia stylów uczenia się można również skorzystać ze strony www.vark-learn.com oraz z literatury Dawna Markowa: „Twoje dziecko jest inteligentne”.

8. Znaczenie zróżnicowania półkul mózgowych

W 1981 roku dr Roger Sperry został wyróżniony Nagrodą Nobla za badania nad funkcjonowaniem rozdzielonego mózgu, które legły u podstaw współczesnego pojmowania specjalizacji ludzkiego umysłu.

Lewa półkula mózgu	Prawa półkula mózgu
- świadome myśli	- nieświadome myśli
- analiza logiczna	- reakcje emocjonalne
- świadomość zewnętrzna	- świadomość wewnętrzna
- używanie mowy	- użycie intuicji
- metody, reguły	- kreatywność

9. Charakterystyka i zastosowanie wybranych ćwiczeń Gimnastyki Mózgu®:

- Sprawdzenie zasięgu widzenia: Uczestnicy patrzą w górę, w dół, w prawą i lewą stronę (pracują tylko oczy). Zapamiętują swoje obserwacje.
- Zabawa muzyczno-ruchowa „Sposób na leniwe ósemki”
Maluj, maluj ręką motyla

*Maluj, maluj go przez chwilę.
Maluj, maluj go w wyobraźni,
Pozwól unieść się fantazji (ręką w powietrzu malujemy leniwą ósemkę).
Dla oka, oka
Ucha, ucha,
Tańczącej nogi też.
Dla oko, oka.
Ucha, ucha,
Tańczącej nogi też (wykonujemy ruchy naprzemienne: prawą ręką dotykamy lewego oka, lewą ręką prawego oka itd.)*

Maluj, maluj okiem motyla ...

Maluj, maluj nosem motyla ...

Maluj, maluj biodrem ...

Maluj, maluj nogą ...

- Zabawa z Tęczowym wierszykiem „Idzie wiosna”

Idzie wiosna, kwiatek kwitnie.

Już zielono jest na łące.

Wkrótce śnieg zupełnie zniknie

i przygrzeje mocniej słońce.

Rysowanie kwiatków podczas rytmicznego wypowiedzania słów wierszyka: w pierwszym wersie cztery kreski – „łodygi kwiatków”, w drugim i w trzecim po dwa „listki-ósemki” do każdej „łodygi”, a w czwartym po jednym „kwiatku” – kole. Następnie pokolorowanie płatków i listków.

Podział zespołu na grupy czteroosobowe. Osoby siedzą w kwadracie, naprzeciw siebie. Każdy zaczyna rysowanie na swojej kartce, następnie przesuwa pracę kolejnej osobie. Gdy praca wróci do właściciela, ten koloruje rysunek.

Do refrenu „Maluj, maluj ręką motyla” każdy na swojej pracy dorysowuje motyle.

- Powtórny sprawdzian zasięgu widzenia, wyciąganie wniosków, omówienie znaczenia *leniwej ósemki* w procesie uczenia się (czytanie, pisanie, pamięć).
  - Sprawdzenie napięcia mięśniowego obręczy barkowej: Uczestnicy obracają głowę w lewą i prawą stronę i zapamiętują najdalej położone punkty z obu stron oraz stan napięcia mięśniowego obręczy barkowej.
- *Sowa*
- Powtórny sprawdzian zasięgu widzenia, wyciąganie wniosków, omówienie znaczenia *sowy* w procesie uczenia się (pisanie, wypowiedzanie się, matematyka, koncentracja, uczenie się ze zrozumieniem, pamięć).
  - Sprawdzenie zasięgu ruchu: Uczestnicy poruszają barkami, unoszą ręce do góry i zapamiętują zasięg ruchu.
- *Aktywna ręka*

- Ponowne wykonanie ruchów barkami i rękami, porównanie wyników. Omówienie znaczenia ćwiczenia (koordynacja ręka – oko – ucho, usprawnienie małej i dużej motoryki, obniżenie napięcia mięśniowego).
- 10. Ankieta ewaluacyjna
- 11. Pożegnanie płasem „Mały uczeniu”
  - Mały uczeniu klaśnij rączkami* (klaszczemy)
  - Mały uczeniu klaśnij rączkami* (klaszczemy)
  - Mały uczeniu klaśnij rączkami, mały uczeniu klaśnij rączkami* (klaszczemy)
  - Mały uczeniu uderz w kolanka* (uderzamy rękoma w kolana)
  - Mały uczeniu tupnij nóżkami* (tupujemy raz jedną, raz drugą nogą)
  - Mały uczeniu krzyknij – cola cao* (palcem ręki wywijamy młynek)
  - Mały uczeniu zrób to jeszcze raz* (powtarzamy wszystkie ruchy od początku)
  - Mały uczeniu zrób to odwrotnie* (powtarzamy wszystkie ruchy od końca).

Literatura:

Carla Hannaford, *Zmysłne ruchy*, Oficyna Wydawnicza Medyk Sp. z o.o., Warszawa 1998
Twórcza kinezylogia w praktyce, Praca zbiorowa, Kined, Warszawa 2002

Iwona Trusewicz
SP nr 23 w Szczecinie

Uczymy się poprzez zabawę – gry kartami matematycznymi A. Grabowskiego

Temat warsztatów: Uczymy się poprzez zabawę – gry kartami matematycznymi A. Grabowskiego

Cele:

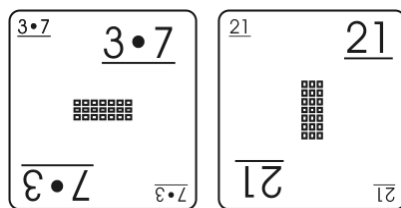
- dzielenie się własnymi doświadczeniami w pracy z dziećmi z kartami matematycznymi,
- zainteresowanie uczestników grami w karty matematyczne jako formą nauczenia (uczenia się matematyki poprzez zabawę),
- pokaz wybranych gier kartami matematycznymi autorstwa Andrzeja Grabowskiego,
- konstruowanie gier kartami matematycznymi;

Metody: słowna, pokaz;

Środki dydaktyczne: 6 kompletów kart „Tabliczka mnożenia”, 5 kompletów kart „Dodawanie i odejmowanie”, 2 stopery, 2 szablony z przegródkami, skakanka;

Przebieg warsztatów:

1. Powitanie uczestników;
2. Pokaz kart matematycznych „Tabliczka mnożenia” oraz „Dodawanie i odejmowanie” autorstwa A. Grabowskiego;

Komplet kart „Tabliczka mnożenia” składa się ze 110 kart: 55 kart czerwonych i 55 kart czarnych. Na kartach czarnych jest zapisane mnożenie dwóch liczb, a na czerwonych – wynik mnożenia. Karty matematyczne nie tylko pomagają w szybkim opanowaniu tabliczki mnożenia, ale pozwalają uczniom rozwijać czynności umysłowe, a przy tym doskonalić spostrzeganie wzrokowe, sprawność manualną i orientację przestrzenną. Uczniowie traktują je jako dobrą zabawę. Gry w karty pomagają usprawniać obliczenia rachunkowe w pamięci w zakresie mnożenia, dzielenia i dodawania.

3. Przedstawienie własnych doświadczeń i działań – praca z kartami matematycznymi: organizacja kursu doskonalenia nauczycieli prowadzonego przez autora kart, wykorzystanie kart na zajęciach lekcyjnych i wyrównawczych, spotkania z rodzicami i dziećmi, klasowe festiwale matematyczne, zajęcia koła matematycznego klas II–III, udział w Otwartych Mistrzostwach Szczecina w Tabliczce Mnożenia w ZSP „Słoneczna”, organizacja Festiwalu Matematycznego Klas Pierwszych Miasta Szczecina w SP nr 13.

4. Gry kartami matematycznymi

- Przykłady gier w karty „Dodawanie i odejmowanie” realizowane w klasach 0–II

Zabawa kartami matematycznymi – „Pszczelarze” (dowolna liczba osób)

Cel: utrwalanie umiejętności dodawania i odejmowania

- dzieci tworzą zespoły 2-osobowe;
- karty odkryte leżą na środku stołu;
- umawiamy się, że na kartach siedzą pszczołki; o tym, ile ich jest, decyduje liczba zapisana na karcie;
- trzeba zbudować ule dla pszczoł; ul to dwie lub więcej kart złożonych razem;
- w zabawie umawiamy się, że w każdym ulu mieszka 8 pszczołek;
- dzieci (pszczelarze) dobierają karty tak, aby suma liczb na kartach wynosiła 8;
- dzieci, które ułożyły najwięcej uli, zostają „super pszczelarzami”.

Uwaga: zabawę powtarzamy, zmieniając wariant – w każdym ulu mieszka po 9, a następnie po 10 pszczołek; pozostałe zasady nie zmieniają się.

Zabawa kartami matematycznymi – „Sokole oko” (3–8 osób)

Cel: kształcenie spostrzegawczości i dodawania do 10

- wyznaczamy prowadzącego, który tasuje i rozkłada karty rzędami, aby tworzyły prostokąt; karty są zakryte;
- grę rozpoczyna osoba siedząca po lewej stronie prowadzącego i odkrywa 2 dowolne karty; jeśli suma liczb równa się 10, zabiera je i zdobywa punkt; w przypadku gdy suma liczb na odkrytych kartach jest różna od 10, zakrywa karty na tym samym miejscu;
- karty odkrywa następna osoba;
- zwycięża ten, kto uzyska najwięcej punktów; otrzymuje tytuł „sokole oko”.

Uwaga: proponuję rozegrać inny wariant z 3 kartami; pozostałe zasady nie ulegają zmianie.

Gra „Kasjer” (2–4 osoby)

Cel: doskonalenie dodawania w zakresie 20

- kasjer – prowadzący rozkłada na środku stołu karty purpurowe tak, by były odkryte. Są to karty punktowane 1 punktem; każdy grający otrzymuje po 2 karty, które odkrywa przez sobą;
- grę rozpoczyna osoba siedząca po lewej stronie kasjera i zgłasza „dziękuję” – jeśli nie może wymienić swoich kart na purpurową, lub „proszę...” – gdy

wymienia liczbę na karcie purpurowej, która stanowi sumę liczb zapisanych na jej kartach; karty wymieniane kasjer odkłada na bok, grający kolejno mówią „dziękuję” lub „proszę...”;

- osoba, która popełniła błąd, opuszcza jedną kolejkę;
- w każdym następnym rozdaniu kasjer rozdaje uczestnikom po jednej karcie;
- rozgrywka kończy się, gdy na stole nie ma kart purpurowych lub kasjer nie ma już kart do rozdania;
- zwycięża osoba z największą liczbą zdobytych punktów, czyli kart purpurowych, i otrzymuje tytuł „super kasjera”.

Gra „Super matematyk” (1–2 osoby)

Cel: doskonalenie dodawania i odejmowania w zakresie 100

- potasowane karty leżą na stole w stos zakryty;
- dwoje graczy siedzi naprzeciwko siebie, prowadzący odkrywa jedną kartę, a gracz głośno odczytuje jej wartość; następnie prowadzący kładzie na nią drugą kartę, a gracz ma podać ich sumę – postępuje tak dalej; wyniki dodawania są coraz większymi liczbami;
- rozgrywka kończy się, gdy gracz po raz trzeci pomyli się lub zbyt długo nie podaje odpowiedzi. W razie poprawnych odpowiedzi – gdy dojdzie do liczby 100;
- druga rozgrywka jest trudniejsza – gracz odejmuje kolejne liczby, zaczynając od liczby 100;
- tytuł „Super matematyka” otrzymuje gracz, który w obu rozgrywkach nie popełnił błędu.

Gra „Trzy życia” (2–6 osób)

- każdy z grających otrzymuje trzy karty purpurowe – tzw. życia;
  - prowadzący rozdaje wszystkim po 2 karty; należy uzyskać jak największą sumę kart;
  - gracz będzie mógł wymienić jedną lub dwie karty z osobą po jego lewej stronie; jeśli nie chce, mówi: „Zostawiam”; ostatni gracz może wymienić swoje karty u prowadzącego ze stosu;
  - uczestnicy po kolei podają wyniki dodawania swoich kart;
  - osoba, która pomyliła się w obliczeniach lub miała najmniejszą sumę, traci „życie” – oddaje 1 kartę prowadzącemu;
  - wygrywa osoba, która zachowała największą liczbę kart purpurowych, a inni grający utracili swoje „życia”.
- Przykłady gier w karty „Tabliczka mnożenia”

Pasjans „Egzamin” (1–2 osoby)

- 10 par kart dzielimy na dwa stosy – jeden czerwony, drugi czarny;
- karty czerwone gracz rozkłada na 5 stosów zakrytych, po dwie karty w każdym; kartę z wierzchu odkrywa – podobnie robi z czarnymi;
- wyszukuje pary, odkłada je na bok, mówi głośno działanie, odkryte wolne miejsce uzupełnia kartą tego samego koloru;

- pasjans jest zakończony, gdy wszystkie pary są skompletowane lub gdy nie można już znaleźć pary.

Pasjans „Marzenie” (1–2 osoby)

- 6 par kart układamy w stos zakryty, wybieramy 2 karty i kładziemy przed sobą – nie zaglądamy do nich;
- gracz bierze po jednej karcie ze stosu i układa je odkryte w dwóch kolumnach – czarne i czerwone, obok siebie układa je wtedy, gdy tworzą parę;
- pasjans wyszedł, gdy są dwa wolne miejsca i uzupełnimy je zakrytymi kartami – tworząc pary.

Gra „Sokole oko” (2–8 osób)

Cel: doskonalenie wybranych działań na mnożenie

Zasady gry podobne do opisanych wcześniej – grający odkrywa dwie karty i zabiera je, gdy tworzą parę.

Gra „Trzy życia” – mnożenie (2–6 osób)

- zasady podobne do wcześniejszej gry: prowadzący rozdaje po 1 karcie czarnej, którą można wymienić lub nie; 3 karty czerwone są punktowane jako „życia”;
- osoba mająca najmniejszy iloczyn lub gdy błędnie go podała, oddaje „życie”;
- gra kończy się, gdy jednemu z grających zabraknie kart czerwonych.

Gra „Bingo z mnożeniem” (dowolna liczba osób)

Cel: ćwiczenie tabliczki mnożenia

- przygotowujemy wcześniej plansze do bingo, oparte na tabliczce mnożenia i karty czarne dla osoby prowadzącej grę – „wywoływacza”; zamiast plansz można każdemu z graczy rozdać po 6 kart czerwonych;
- „wywoływacz” podaje wynik, zawodnicy usiłują odnaleźć na posiadanych planszach właściwe mnożenie;
- gracz, który jako pierwszy głośno je odczyta, otrzymuje kartonik z wynikiem (kładzie go na polu planszy lub gdy rozdane były karty czerwone zakrywa tę z dobrym wynikiem); w chwili gdy zakrywa ostatnią swoją kartę, mówi: „Bingo”;
- zwycięzca, a zarazem „wywoływaczem” jest zawodnik, który jako pierwszy przykryje całą swoją planszę lub zakryje wszystkie karty czerwone.

Gra „Liliput i olbrzym” (2–6 osób)

Cel: doskonalenie tabliczki mnożenia i dodawania liczb

- każdy gracz otrzymuje po 3 karty czarne; pozostałe kładziemy w stos zakryty;
- pierwszy grający wybiera opcję gry: *liliput* – wygrywa osoba, która po dodaniu wyników mnożenia dwóch kart otrzyma liczbę najmniejszą, *olbrzym* – największą;
- można wymienić 1 lub 2 karty ze stosu;
- jedną z trzech kart odkładamy na bok, a sumujemy iloczyny z dwóch pozostałych.

Gra „Wywiad” (2–5 osób)

Cel: doskonalenie tabliczki mnożenia oraz analizy gry

- prowadzący układa 12 kart czerwonych w stos zakryty, z kart czarnych wybiera jedną, ogląda ją i kładzie przed sobą zakrytą;
- uczestnicy po kolei próbują odgadnąć wartość tej karty, a prowadzący odpowiada: „Za dużo”, „Za mało”, „Nie” (jeśli wynik mnożenia jest taki sam, ale inny przypadek mnożenia), „Źle” (błędny wynik), „Tak”;
- po każdej złej odpowiedzi prowadzący zostawia sobie jedną kartę czerwoną, gdy gracz poda poprawną odpowiedź – otrzymuje pozostałe karty ze stosu,
- osoba, która wygrała rozgrywkę, otrzymuje tyle punktów, ile ma kart czerwonych, prowadzący – tyle, ile odłożył kart czerwonych; zwycięża ten, kto zdobył najwięcej punktów i otrzymuje tytuł „As wywiadu”.

Gra „Szeryf” (3–5 osób)

Cel: kształcenie podzielności liczb

- prowadzący układa karty czerwone przed sobą w stos zakryty i ogłasza: „Liczba podzielna przez dziesięć”, po kolei odkrywa karty na środku stołu, a grający oczekują na pokazanie się karty podzielnej przez 10;
- gracze mają obie dłonie położone na brzegu stołu, gdy pojawi się liczba, np. 80, starają się jak najszybciej położyć na niej dłoń, pierwszy zabiera cały stos kart;
- prowadzący zmienia teraz podzielność: „Liczba podzielna przez 9”, a grający postępują jak wyżej; po każdym udanym wygraniu stosu prowadzący zmienia podzielność, aż do „... podzielna przez dwa”;
- każdy, kto oderwał dłoń pomyłkowo, traci ruch w danej podzielności i staje obok stołu, wraca po ogłoszeniu następnej podzielności;
- gra kończy się po odkryciu ostatniej karty; wygrywa ten, kto zdobył najwięcej kart.

Gra „Królowa skakanki”

- osoba prowadząca wybiera 12 kart czarnych;
- gracz, przeskakując przez skakankę, podaje iloczyny pokazywanych działań – na odpowiedź ma 3 przeskoki;
- druga tura gry to odpowiedzi na pokazywane karty czerwone;
- wygrywa ten, kto odpowiedział poprawnie na największą liczbę działań.

5. Konstruowanie prostych gier matematycznych do wykorzystania w pracy z dziećmi: praca w grupach, pokaz gier przez uczestników.

6. Zabawa grupowa Ekspres

Przygotowujemy 2 szablony, 2 stopery, 8 par kart, dodatkowo 4 karty czerwone – kładziemy karty w dwa oddzielne stosy zakryte;

- pierwszy zawodnik z zespołu odkrywa kartę czerwoną, dobiera do niej kartę czarną i wkłada do przegródki – 1 para w jednej przegródce, inni kolejno wykonują to samo;
- wygrywa zespół, który ułożył swoje pary w krótszym czasie i zrobił to bezbłędnie!

W przypadku ćwiczeń wybieramy dowolną liczbę par, najlepiej tych, które chcemy utrwalić.

7. Wypełnienie karty ewaluacyjnej i pożegnanie.

Literatura:

- A. Grabowski: *Gry karciane rozwijające u dzieci umiejętność dodawania i odejmowania liczb*, „Rachmistrz”, Szczecinek 1999
- A. Grabowski: *Gry, zabawy i ćwiczenia z tabliczką mnożenia – część I i II*, „Rachmistrz”, Szczecinek 1996

Barbara Pawelczyk
Irena Widawska
SP nr 46 Szczecin

Jak pomóc uczyć się dziecku z ADHD?

Coraz częściej obserwujemy dzieci nadmiernie ruchliwe, niespokojne, roztrzepane, o zmiennych nastrojach, wchodzące w konflikty z innymi dziećmi, mające trudności ze stosowaniem przyjętych zasad, skupieniem uwagi. Takie dzieci, ich rodziny i nauczyciele nie radzą sobie z wymaganiami szkolnymi i życiowymi, jakie są przed nimi stawiane. Funkcjonują w atmosferze porażki i wzajemnych oskarżeń.

Wydaje nam się, że problem ten narasta, dlatego przeprowadziłyśmy dla nauczycieli warsztaty, których celem było podniesienie wiedzy i umiejętności osób pracujących z uczniami z zaburzonym zachowaniem, a przez to wzmocnienie efektywności uczenia się tych dzieci.

Co to jest ADHD?

Zaburzenia zachowania to powtarzające się zachowania, które poważnie naruszają prawa innych i podstawowe normy społeczne. Wśród uczniów sprawiających problemy w szkole coraz większą grupę stanowią dzieci określane jako nadpobudliwe. Są one wyjątkowo niespokojne, nadmiernie ruchliwe i aktywne, impulsywne i chaotyczne. Są to dzieci o zmiennych nastrojach: łatwo się denerwują, płaczą, są bardzo wrażliwe. Mają trudności ze stosowaniem się do przyjętych zasad, przysparzają kłopotów samym sobie, rodzicom, nauczycielom i kolegom.

W Polsce dla określenia tego typu nadpobudliwości używa się przyjętego na całym świecie skrótu ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder), który oznacza „zespół nadpobudliwości psychoruchowej z zaburzeniami koncentracji uwagi”.

Zaburzenie to występuje częściej u chłopców niż dziewczynek. Nad jego genezę wciąż są prowadzone badania, jednak wiadomo, że znaczącą rolę odgrywają czynniki genetyczne. Udowodniono, że nadpobudliwość jest zaburzeniem przekazywanym z pokolenia na pokolenie, czyli uwarunkowanym genetycznie. Trudna sytuacja domowa, brak stałych norm, zasad, niekonsekwencja rodziców i ich impulsywność mogą tylko nasilać objawy. Za czynniki ryzyka powstawania ADHD uważa się również nadużywanie przez matkę w czasie ciąży alkoholu, narkotyków, leków i nikotyny.

Z nadpobudliwością psychoruchową z zaburzeniami koncentracji uwagi mamy do czynienia wtedy, gdy dochodzi do powstania przewagi procesów pobudzania

nad procesami hamowania. Dziecko nie potrafi odraczać reakcji ani hamować swojego zachowania. Dzieje się tak z powodu nieprawidłowej pracy neuroprzekazników w mózgu: dopaminy, noradrenaliny i serotoniny.

Dopamina jest odpowiedzialna za selekcję bodźców. Jej odpowiednie działanie powoduje, że koncentrujemy się na najważniejszym z nich. Dziecko z ADHD reaguje na każdy bodziec. Najsilniejszy, najważniejszy jest bodziec ostatni. Złe działanie noradrenaliny powoduje, że dziecko z zespołem ADHD nie ma umiejętności uczenia się na błędach, nie wynosi doświadczeń, nie przenosi swoich doświadczeń z jednej sytuacji na drugą, nie posiada umiejętności planowania czynności, zna normy zachowania, ale ich nie stosuje, nie potrafi przewidzieć konsekwencji swojego zachowania. Nieprawidłowa praca serotoniny (odpowiedzialnej za nastrój) u dziecka z ADHD powoduje częste, gwałtowne zmiany nastroju. Dziecko denerwuje się, płacze, używa brzydkich słów, jest agresywne, drażliwe, łatwo przechodzi od śmiechu do płaczu.

Nadpobudliwość psychoruchowa może się przejawiać w trzech sferach: ruchowej, poznawczej i emocjonalnej.

Objawy nadpobudliwości psychoruchowej – co może zrobić nauczyciel?

1. Nadmierna ruchliwość:

- dziecko ma często nadmierne ruchy rąk lub stóp, nie jest w stanie usiedzieć w miejscu,
- często wstaje z miejsca w czasie lekcji lub w innych w sytuacjach wymagających spokojnego siedzenia,
- często chodzi po pomieszczeniu lub wspina się na meble w sytuacjach niewłaściwych, np. w szkole, domu,
- często ma trudności ze spokojnym bawieniem się lub odpoczywaniem,
- często jest w ruchu, „biega jak nakręcone”, kręci się, grzebie w torbie, zaczepia, potrąca, gryzie ołówki, kredki,
- często jest nadmiernie gadatliwe, wyrywa się do odpowiedzi, nie czeka na swoją kolej.

Co może zrobić nauczyciel?

- Prosić ucznia o wykonanie drobnych czynności:
  - zawieszenie mapy,
  - zebranie zeszytów,
  - przyniesienie kredy,
  - zamoczenie gąbki,
  - podlanie kwiatków,
  - zmycie tablicy.
- Chwalić za każdy etap pracy, mówić powoli i spokojnie.

- Za każdym razem pokazywać dziecku, co zrobiło dobrze, z czego się cieszymy.
- Gdy biegnie, zatrzymać go i utrzymać kontakt wzrokowy, zapytać o imię, odciągnąć uwagę, powiedzieć np.: *chodź, pomóż mi....*
- Wzmacniać pozytywnie, pochwalić za dobrze wykonane zadanie i zachęcić do dalszej pracy.
- Utworzyć kącik, w którym dziecko będzie mogło zaspokoić potrzebę ruchu.

2. Zaburzenia koncentracji uwagi:

- dziecko nie potrafi skoncentrować się na szczegółach podczas zajęć szkolnych, pracy lub w czasie wykonywania innych czynności; popełnia błędy wynikające z niedbałości,
- często ma trudności z utrzymaniem uwagi na zadaniach i grach,
- często wydaje się nie słuchać tego, co się do niego mówi,
- często nie stosuje się do podawanych kolejno instrukcji i ma kłopoty z dokończeniem zadań szkolnych i wypełnianiem codziennych obowiązków, jednak nie z powodu przeciwstawiania się lub niezrozumienia instrukcji,
- często ma trudności ze zorganizowaniem sobie pracy lub innych czynności,
- nie lubi, ociąga się lub unika rozpoczęcia zajęć wymagających dłuższego wysiłku umysłowego, jak nauka szkolna czy odrabianie zadań domowych,
- często gubi rzeczy niezbędne do pracy lub innych zajęć, np. zabawki, przybory szkolne, ołówki, książki, narzędzia,
- łatwo rozprasza się pod wpływem zewnętrznych bodźców,
- często zapomina o różnych codziennych sprawach.

Co może zrobić nauczyciel?

- Wysyłać krótkie komunikaty, np. *Wyjmij książki. Otwórz na stronie... Spakuj rzeczy. Uwaga, zaczynamy pisać.*
- Powtórzyć polecenie krótko i czytelnie.
- Zapisać polecenie.
- Sprawdzić, czy uczeń wykonał to polecenie, dopiero wtedy przejść do następnego.
- Dostosować tempo pracy do możliwości ucznia.
- Trudniejsze zadania rozłożyć na etapy, a prace domowe ograniczyć do mniejszej liczby zadań.
- Sprawdzać, czy uczeń zapisał zadanie domowe.
- Mówiąc, gestykulować bądź rysować (ściągając w ten sposób uwagę dziecka).
- Warto starać się czymś zaskoczyć ucznia – nowe oryginalne zadania są dla niego bardziej zajmujące.
- Można zwracać uwagę hasłowo: *Spójrz na mnie! Halo! Zobacz! Uwaga!* – zatrzymać wzrok na dziecku.
- Stać przy dziecku, poklepać po ramieniu, kucnąć i popatrzeć mu w oczy, prosić o powtórzenie jego słów – utrzymać kontakt wzrokowy.

- Stwarzać sytuacje silnie motywujące, pomagające w koncentracji.
  - Posadzić dziecko jak najbliżej swojego biurka.
3. Nadmierna impulsywność:
- dziecko często wyrywa się z odpowiedzią, zanim pytanie zostanie sformułowane w całości,
  - często ma kłopoty z zaczekaniem na swoją kolej,
  - często przerywa lub przeszkadza innym, np. wtrąca się do rozmowy lub zabawy,
  - domaga się, aby jego praca była oceniona i pochwalona natychmiast,
  - chce być stale w centrum uwagi,
  - zna reguły zachowania, ale ma kłopoty z ich zastosowaniem,
  - prowokuje, kłóci się, zdarza się, że wybucha płaczem, a reakcja jest nieproporcjonalna do bodźców (agresja słowna i fizyczna),
  - przypadkowo, nieumyślnie niszczy rzeczy,
  - często błaznuje, np. wchodzi pod ławkę, szczeka.

Co może zrobić nauczyciel?

- Powinien zaakceptować dziecko z ADHD – zrozumieć, że ono nie jest niegrzeczne, że stara się, tylko nie może zbyt długo skupić się na jednym zadaniu.
- Ustalić jasne reguły pracy i zabaw w klasie i codziennie przypominać o nich.
- Nie karać za zachowania wynikające z nadpobudliwości ruchowej.
- Proponować: *weź ołówek i pokaż na kartce, jaki jesteś zły, narysuj to.*
- Wykorzystać „kartkę bezpieczeństwa” – zgnieść ją, podeptać i wyrzucić.
- Odwrócić uwagę ucznia: *chodź pomożesz mi przy...*
- Posadzić między dwoma „flegmatycznymi prymusami”.

Nadpobudliwość psychoruchowa staje się coraz większym problemem dla rodziców i nauczycieli, a samemu dziecku utrudnia naukę szkolną i nawiązywanie prawidłowych kontaktów z rówieśnikami. Może też mieć wpływ na późniejsze dorosłe życie. Problemy z dzieckiem nadpobudliwym psychoruchowo nasilają się z chwilą pójścia do szkoły. Wtedy to pojawiają się konkretne wymagania: uwaga, skupienie, przestrzeganie zasad i norm społecznych.

Wszystkie dzieci potrzebują dużo zrozumienia, ale dziecku z zespołem ADHD jest ono szczególnie potrzebne. Trzeba pamiętać, że jego zachowanie jest męczące dla otoczenia, ale jemu samemu sprawia również poważne problemy. Dzieci te dużo mniej czasu spędzają z rówieśnikami. Mają niewielu serdecznych kolegów i przyjaciół. Choć mają ograniczone kontakty, w rzeczywistości pragną je utrzymywać i poszukują możliwości zaprzyjaźnienia się. Niepowodzenia powodują, że czują się mniej szczęśliwe, mają gorszą samoocenę i przeważnie osiągają dużo niższe wyniki niż by mogły.

Pomimo takich problemów dzieci te są często zdolne i cechuje je wysoki poziom rozumienia materiału szkolnego. Dobrze czują się w aktywnych sytuacjach dydaktycznych, takich jak przygotowanie inscenizacji i odgrywanie ról. Tu

mają możliwość uczenia się za pomocą środków ekspresji z wykorzystaniem ruchu, dotyku, gestu.

Nauczyciel uczący dziecko nadpobudliwe psychoruchowo powinien się wykazać dużą cierpliwością i empatią.

Dlaczego warto poinformować rodziców oraz dzieci w klasie o problemach dziecka z ADHD?

Rodzice (bądź nauczyciel w ich imieniu) powinni na pierwszej wywiadówce poinformować o problemach, jakie ma ich dziecko, w jaki sposób radzą sobie z nim, o kontaktach z lekarzami (pediatrą, psychologiem, neurologiem) oraz o terapii. Trzeba mówić o tym głośno i poprosić o wsparcie. Wyjaśnić, że zachowanie dziecka nie wynika ze złego wychowania, lecz z nadpobudliwości i zaburzeń koncentracji uwagi. Umożliwi to akceptację ze strony dorosłych, jak i ich pociech.

Nauczyciel powinien wytłumaczyć, dlaczego wobec dziecka często stosuje się obniżone wymagania, np.: legalną możliwość dodatkowego ruchu, mniejsze wymagania programowe oraz inną organizację toku lekcji.

Nauczyciel powinien również poinformować dzieci w klasie o tym, że wśród nich znajduje się ktoś, kto wymaga innego traktowania. Może to przekazać w następujący sposób: *Ponieważ Marek ma słaby wzrok, musi siedzieć w pierwszej ławce. Zosia ma zwolnienie z wf. więc nie ćwiczy. Jaś natomiast częściej niż inni musi poruszać się i może mieć mniej zadań do wykonania.* Wtedy dzieciom łatwiej jest zrozumieć „przywileje” Jasia i zaakceptować je.

Dlaczego klasa integracyjna lub nauczanie indywidualne?

Szansą dla dziecka z ADHD jest klasa integracyjna, ponieważ:

- dziecko przebywa w mniejszym zespole klasowym,
- nie jest jedynym dzieckiem w klasie, które ma problemy (często okazuje się, że inne dzieci mają większe),
- jest objęte opieką wykwalifikowanej kadry,
- nauczyciel wspomagający czuwa nad elastycznym podejściem do programu nauczania,
- treści programowe są dostosowane do potrzeb dziecka.

Inną z możliwości jest nauczanie indywidualne. W nauczaniu programu nauczania zintegrowanego przeznaczają się na nie 6–8 godzin tygodniowo. Zajęcia mogą się odbywać w domu ucznia lub w szkole. Dziecko może brać udział w zajęciach artystycznych organizowanych w klasie, lekcjach religii, języka angielskiego oraz wycieczkach i wyjściach poza szkołę. Z nauczania indywidualnego wynika wiele korzyści, np.:

- wymagania są dostosowane do możliwości dziecka nadpobudliwego,
- uczeń pracuje we własnym tempie,

- nauczyciel cały czas może służyć mu pomocą,
- liczba bodźców rozpraszających dziecko jest zmniejszona do minimum,
- dzięki indywidualnemu podejściu nauczyciela uczeń może opanować większą część materiału,
- wie dokładnie, co ma zadane,
- nauczyciel zwraca się zawsze bezpośrednio do niego,
- dziecko unika sytuacji problemowych, w których uczestniczyłoby, będąc w klasie.

Aby dziecko z ADHD uczęszczało do klasy integracyjnej lub uczyło się indywidualnie, należy:

- uzyskać diagnozę lekarza pediatry, rodzinnego, psychiatry dziecięcego (najlepiej), neurologa, psychologa,
- uzyskać opinię pedagogiczno-psychologiczną,
- uzyskać zaświadczenie o konieczności podjęcia nauki w klasie integracyjnej ze względu na stwierdzony ADHD,
- złożyć wniosek o potrzebie kształcenia specjalnego,
- złożyć podanie do wybranej szkoły.

Do kogo i gdzie można zwrócić się o pomoc?

- Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom Nadpobudliwym „Ponad”
Warszawa, ul. Andersena 37m. 59
- Poradnia Nadpobudliwości Psychoruchowej
Warszawa, ul. Marszałkowska 24
- Towarzystwo Przyjaciół Dzieci. Koło Pomocy Dzieciom z Nadpobudliwością Psychoruchową ADHD
Szczecin, ul. Jarowita 2
- Poradnia Zdrowia Psychicznego dla Dzieci
Szczecin, ul. Słowackiego 19

Bibliografia:

- Tomasz Wolańczyk, Artur Kołakowski, Magdalena Skotnicka, *Nadpobudliwość psychoruchowa u dzieci*, BiFolium, Lublin 1999
- Gordon Serfontein, *Twoje nadpobudliwe dziecko*, Prószyński i S-ka, Warszawa 1999

Ewa Radanowicz
ZSP w Radowie Małym

Zapomniana formuła nauki u mistrza ciągle żywa!

*Szukam nauczyciela i mistrza
niech przywróci mi wzrok, słuch i mowę
niech raz jeszcze nazwie rzeczy i pojęcia
niech oddzieli światło od ciemności.*

Tadeusz Różewicz

Późną jesienią 1994 r. odbyło się w Płotach wykładowo-warsztatowe spotkanie z prof. R. Łukasiewiczem i dr K. Leksicką. Znalazłam się tam na własny koszt (cóż, nauka kosztuje), lecz okazało się, że była to jedna z moich najlepszych inwestycji we własną edukację. Słuchałam i chłonełam wszystko, w moich myślach pojawiła się chęć zmienienia czegoś w swojej pracy – najchętniej od zaraz.

Dziś, spoglądając z perspektywy czasu, dobrze wiem, że to przypadkowe spotkanie, jak również dalsze kontakty z profesorem oraz Wrocławską Szkołą Przyszłości otworzyły przede mną możliwość edukacji wedle formuły nauki u mistrza. Wiele razy byłam w tej szkole na zajęciach seminaryjnych, działaniach warsztatowych dla nauczycieli i innych zainteresowanych. Dzięki obcowaniu z jej klimatem mogłam doświadczyć bogactwa i różnorodności odmian edukacji z wyobraźnią. *A gdy człowiek raz zacznie czerpać satysfakcję płynącą z wyobraźni, zyskuje swobodę urzeczywistniania tkwiących w nim możliwości* (prof. R. Łukasiewicz).

Zaczęła się długa i nie zawsze łatwa droga w odnalezieniu siebie w „tradycyjnej szkole”. Podjęłam próbę tworzenia własnych „wolnych inicjatyw edukacyjnych”, wprowadzając niekonwencjonalne metody pracy. Projektowanie okazji edukacyjnych i aktywne metody uczenia okazały się wspaniałą alternatywą dla nauczania tradycyjnego. Szybko wokół swoich inicjatyw skupiłam nauczycieli, rodziców oraz dzieci, którym taka forma nauki bardzo się podobała. Nowe wspólne dzieło dawało i daje wiele radości, rozbudza wyobraźnię, cieszy odmiennością.

Oczywiście napotykałam wiele problemów, mam chwile wątpliwości. Wtedy wyjeżdżam na ul. Skwierzyńską do Wrocławskiej Szkoły Przyszłości, nabieram sił do pracy i odzyskuję poczucie, że wszelkie wysiłki włożone w próbę „zmiany szkoły” są potrzebne i akceptowane przez dzieci. A właśnie o to chodzi!

Dość długa droga w poszukiwaniu nowego oraz zdobyte doświadczenia w dobie reformy edukacji okazały się wartościowe na tyle, że mogę się nimi

dzielić, ucząc innych. Wspólna praca nad projektowaniem okazji edukacyjnych pozwala nauczycielom aktywnie uczestniczyć w kolejnym przedsięwzięciu, ale również daje okazję do podpatrywania siebie wzajemnie i uczenia się.

Metoda w praktyce

„Projektowanie okazji edukacyjnych to metoda pracy, a może nawet coś więcej, ale przed wszystkim praktyczna odpowiedź na wielkie i ważne pytanie: jak to czynić, aby odkrywać i rozwijać możliwości dziecka, każdego dziecka?

Zaczynamy od warunków wyjściowych. One stanowią początek dobrze zaplanowanej niespodzianki; czasem jest to kalendarz wypisany na parasolu i muzyka z „Deszczowej piosenki”, czasem to „staruszka” z tomem bajek na bujanym fotelu, a czasem „kawałek” Wszechświata, rzucany z przeźroczy na pomalowaną białą twarz dziecka. To wyczarowanie różnych światów nie tylko frapuje dzieci, budzi w nich „głód” ciekawości, ale jednocześnie wciąga w działanie, w przygotowanie, w aranżowanie, ale również uczy cierpliwości, odporności na przeszkody, tworzy poczucie sprawstwa, animuje wyobraźnię, a bywa, że emocjonuje i aktywizuje do niekonwencjonalnego myślenia i wypowiedzania się. Ale to dopiero początek, czyli warunki wyjściowe.

Prawdziwym wyzwaniem do inwencji, wyobraźni stają się zadania otwarte. One właśnie uczą samodzielności, odpowiedzialności, własnych kryteriów wyboru i sposobów działania, albowiem odkrywają przed dziećmi wielość dróg, którymi mogą „wędrować” ich wyobrażenia i poczynania; odkrywają także wielkość i różnorodność wyników. A potem słuchają, patrzą i poznają efekty innych, gdy każdy prezentuje, jak sobie poradził z zadaniem otwartym. Nauczyciele robią to samo co dzieci. Owe zadania są nie tylko wpisane „w dobrze zaplanowaną niespodziankę”, ale stanowią jej zwieńczenie w kształcie, którego nie potrafimy wcześniej przewidzieć, a którego autorami są na równi wszyscy uczestnicy.

W projektowaniu okazji edukacyjnych uwzględniamy nie tylko warunki wyjściowe i zadania otwarte i/lub zamknięte, ale także możliwości wyboru, które przecież tak wiele znaczą dla tego, co określamy jako odkrywanie i rozwijanie potencjału osobowości każdego dziecka czy jego indywidualności. Właśnie możliwości wyboru leżą u podstaw aspiracji dziecka, jego inwencji, wyobraźni, poczucia sprawstwa, zdolności do kształtowania wizji możliwych i pożądaných czy wreszcie – sposobów działania i osiągniętych rezultatów; leżą u podstaw jego samodzielności, innowacyjności, jak i zdolności do kooperowania z innymi.

Projektowanie okazji edukacyjnych to – jak się okazało – metoda pracy, a może nawet coś więcej. Lecz owo „coś więcej” próbuje każdy odkryć sam i nie tylko poprzez lekturę tej pracy, a we własnych poczynaniach innowacyjnych!”¹

W formach organizacyjnych aktywności dziecka w szkole wyróżniono również, obok czasu zadaniowego i otwartego, czas warsztatowy. Ma on dwa wymiary: jeden – tworzą warsztaty, będące wyodrębnioną, monograficzną formą

aktywności, odbywającą się w wyznaczonych i powtarzających się przedziałach czasowych (m.in. język angielski, religia, taniec towarzyski, karate i inne); drugi wymiar to czas, który jest przeznaczony na metodyczne porządkowanie wiedzy i ćwiczenie się w instrumentalnym wykorzystywaniu jej różnorodnych funkcji (m.in. wprowadzenie nowej litery, monografia liczby, rozwiązywanie prostych zadań tekstowych czy czytanie ze zrozumieniem wybranego tekstu).

W założeniach tej szkoły czas warsztatowy jest ważną i integralną częścią procesu edukacji. Być może dla niektórych czas warsztatowy to po prostu kawałek tradycyjnej szkoły i formuły lekcyjnej, ale z moich obserwacji wynika, że najistotniejsze jest to, iż dzieciaki potrafiły odczytywać związek między tym, co robiły w czasie zadaniowym, co je ciekawiło i emocjonowało, a tym, co potem było metodycznie porządkowane, wzbogacane, wyjaśniane oraz ćwiczone.

Projektowana okazja edukacyjna

Czarodziejski Trzewiczek

Wszystko zaczęło się, gdy powstała Nasza Projektowana Okazja Edukacyjna. Trzeba było zebrać różnorodne buty, przygotować sobie odpowiedni strój no i przygotować się emocjonalnie. Zaangażowałyśmy do tego naszych kolegów i koleżanki z pracy, rodzinę, dalszych i bliższych znajomych. Udało się! Wszystkie panie miały świetne stroje, a butów zebraliśmy trzy duże worki.

W przeddzień wydarzenia korytarz szkolny, na którym miały odbywać się zajęcia, zamienił się w krainę czarów i baśni. Znalazła się tam półka z butami, stolik z lampką nocną, ilustracje butów z dawnych czasów, stare walizki, z których wysypywały się buty, oraz koszyki z różnymi materiałami potrzebnymi do wykonania zadania.

Realizacji projektowanej okazji edukacyjnej towarzyszyły ogromne wrażenia i podekscytowanie zarówno dzieci, jak i nauczycieli. Z dużym zainteresowaniem byliśmy obserwowane przez pozostałych nauczycieli i uczniów naszej szkoły oraz innych pracowników. W czasie przerw i w wolnych chwilach do „zabawy” dołączali się inni.

Dzieci pracowały z wielkim zaangażowaniem. Zadanie otwarte niektórzy postanowili wykonać w duetach, inni samodzielnie. Zaczęło się przewracanie, przeszukiwanie wśród kolorowych wstążek, tasiemek, szmatek, włóczek, guzików. Niektórzy szybko podjęli decyzję, inni długo zastanawiali się nad wyglądem swojego buta. Gdy nasze czarodziejskie buty były już skończone, mogliśmy przenieść się w różne magiczne miejsca. A gdzie byliśmy?

Ania

Ten but przenosi do krainy śmiechu. Gdy tylko dotkniesz odpowiedniego guzika, odezwie się śmiech raz silniejszy, raz słabszy. Tam nie ma smutków i wszyscy się weselą.

Krzyś i Paweł

Na przedzie naszego buta jest zaczarowany kwiat; gdy go dotkniesz,

zaczynasz latać i przenosisz się do Krainy marzeń. Guzik biały to szybkościomierz, zielony to światełko nadawcze. Po bokach są specjalne wiatraczki, a z tyłu skrzydła; to dlatego można latać.

Natalia i Dawid

Ten but przenosi do krainy bukietów. Tam ludzie mają na kapeluszach i ubraniach bukiety. Wszędzie jest dużo kwiatów, jest kolorowo, ładnie i pachnąco.

Projektowana okazja edukacyjna

To dla Pana, Panie Makuszyński

Przede wszystkim było bardzo pracowicie i bardzo ciężko. Decyzja o tym, jak ma być przygotowany projekt, jakie wartości i treści ma zawierać, aby uczniowie i nauczyciele chętnie brali w nim udział, naprawdę nie była łatwa.

Wykazaliśmy bardzo dużo dbałości o to, aby stworzyć odpowiedni klimat i zapewnić wszystkim uczestnikom możliwość aktywnego udziału. Projektowana okazja edukacyjna, jaką otrzymali nauczyciele do rąk, zawierała dużo informacji – plan zajęć na każdy dzień, opis spraw organizacyjnych, przydział obowiązków dla poszczególnych uczestników. Wzbudzała również ogromny niepokój, szczególnie wśród nauczycieli, którzy pierwszy raz brali udział w takim zadaniu. W związku z tym odbywaliśmy liczne rozmowy, wyjaśnialiśmy różne wątpliwości, omawialiśmy sprawy organizacyjne. Ciągle jednak towarzyszyła nam niepewność, która w konsekwencji pobudzała do jeszcze większego zaangażowania.

Warunki wyjściowe

Wreszcie zaczęło się na dobre! Już w piątek po południu przez kilka godzin razem z koleżankami i kolegami pracowaliśmy nad zmianą wyglądu szkoły. W poniedziałek na dzieciaki czekała niespodzianka – korytarze wyglądały zupełnie inaczej, bardziej uroczyście i tajemniczo. Ciekawość wszystkich już od progu wzbudzała najprawdziwsza markiza sklepiku z „dziecięcymi marzeniami”. Wszystkim świeciły się oczy na widok takiego wystroju, a nauczycielki poprzebierane za babcię i damy z książek Makuszyńskiego wywoływały radość. Sali dodawał uroku kącik domowy z lampą, stolikiem i fotelami oraz półka z książkami. Dzieci z ogromną ciekawością czekały na przebieg wydarzeń. W trakcie spotkania z babcią, która znała Makuszyńskiego, w naturalny i ciepły sposób poznały jego zwyczaje, upodobania oraz dziecięce „wybryki”, o których babcia opowiadała z pobłażaniem i życzliwością. Miłą niespodzianką były postacie z jego lektur, prezentujące swoje przygody i wręczające prezenty wszystkim uczestnikom spotkania.

Wreszcie lekarz z „Panny z mokrą głową” zaprosił wszystkich do sklepiku „z dziecięcymi marzeniami”, który rozpałał wyobraźnię dzieci, bo co można kupić za jeden uśmiech? Tajemnica się wyjaśniła, gdy została odczytana recepta na szczęście:

PACJENT – uczeń/pracownik Szkoły Podstawowej w Radowie Małym

Miłość – jak najwięcej

Uśmiech – tyle, ile potrzeba

Życzliwość – dla każdego
Wiara – nieustająca
Nadzieja – zawsze będzie lepiej
Dobroć – zawsze
Poczucie humoru – obowiązkowo

Idź do Sklepiku z Dziecięcymi Marzeniami,
Za jeden najpiękniejszy uśmiech kup gotowy przepis na szczęście.

Każdy, bez wyjątku, chciał się udać do sklepiku po złotą myśl Kornela Makuszyńskiego. Wszyscy pragnęli przeczytać już swoją, bo przecież kupioną w sklepie. Staraliśmy się wyjaśnić, co oznaczają myśli:

Radość jest mędrcom, bo radość stworzyła słońce i świat;

Uśmiech jest szczęściem ludzi;

Kochajmy słońce;

Bądź radosny, a będziesz szczęśliwy;

Stracony jest każdy dzień bez uśmiechu;

Unikaj łez, uciekaj przed smutkiem;

Podsumowaniem było utworzenie „Drzewek radości, przyjaźni, honoru, szacunku”, na których mocowaliśmy wyrazy bliskoznaczne i określające te wartości.

Zadanie otwarte

Odpowiednio zaczarowani, w świetnej atmosferze ruszyliśmy do wykonania zadania otwartego:

Wyobraź sobie, że Kornel Makuszyński sprawił, że Twoje życie stało się szczęśliwsze i radośniejsze. Możesz mu za to podziękować – zastanów się, jak to zrobisz i przygotuj to.

Owo zadanie otwarte jest nie tylko wpisane w dobrze zaplanowaną niespodziankę, ale stanowi jej zwieńczenie w kształcie, którego nie możemy przewidzieć. Uczy ono samodzielności, odpowiedzialności, własnych kryteriów wyboru i sposobów działania. Tak też się stało, dzieciaki „powędrowały” różnymi drogami: przygotowały piosenki, wiersze, okrzyki, ale również plakaty, laurki i kosz pełen papierowych kwiatów. Najbardziej podobało im się, że wszyscy – uczniowie i nauczyciele – pracowali wspólnie, wykonując to samo zadanie.

Czas warsztatowy

W drugim dniu naszych działań zrobiło się ciszej i jeszcze bardziej pracowicie. Wszystkie grupy (klasy) uczestniczyły w działaniach warsztatowych.

kl. I–III

1. Warsztat plastyczny – dziewczynki – okrycie głowy dla Basi
2. Warsztat plastyczny – chłopcy – scenografia do dramy „Przygody Basi”
3. Warsztat teatralny – drama – „Basiu, Basiu, jak możemy Ci pomóc?”

4. Warsztat – improwizacje ruchowe, zabawa z piosenką „Wkoło świat”
kl. IV–VI
    1. Warsztat teatralny – drama – „Panna z mokrą głową – znamy twe przygody!”
    2. Warsztat teatralny – drama – „Jak to się stało, że ukradli księżyc?”
    3. Warsztat – improwizacje ruchowe – śmiejmy się!!!
    4. Warsztat muzyczny – piosenka – „Wkoło świat”
    5. Warsztat plastyczno-techniczny – „Czy znasz książki Kornela Makuszyńskiego?”
    6. Warsztat plastyczny – „Są takie miejsca – krajobrazy opisane przez Kornela Makuszyńskiego”.
- Pracy towarzyszyło duże zaangażowanie, każdy miał możliwość współdziałania w grupie, przyczynić się swoją pracą i pomysłami.

Prezentacje

Zaczęły się wahania i decyzje dzieci związane z wyborem – wziąć udział w prezentacjach czy też nie. Tylko niektóre potrafiły naprawdę swobodnie mówić o swojej pracy i prezentować ją. Wiele dzieci, pomimo dużej tremy, przełamało swój strach i wystąpiło przed resztą zebranych.

Naprawdę było co podziwiać! Od rana mogliśmy oglądać wystawy prac plastycznych i technicznych. Podziwialiśmy znajomość lektur kolegów w czasie konkursu „Znamy lektury Kornela Makuszyńskiego”. Tego dnia „gościli” u nas bohaterowie: Jacek i Placek, Panna z mokrą głową, Basia i jej przyjaciele, prezentując fragmenty książek. Nasi uczniowie prześcigali się pomysłami na stroje, rekwizyty oraz różne wersje dramy. Każdy z nich cieszył się, że może zaprezentować swoją pracę.

Przypis

¹ K. Leksicka, *Próba spełnienia marzeń*, Wrocław 1997, s. 71–72

Anna Sowińska
wiceprezes Stowarzyszenia Nauczycieli Edukacji Początkowej SNEP

Zabawy rytmiczno-muzyczne kluczem do sukcesu w edukacji elementarnej

*Człowieku naucz się tańczyć, bo Aniołowie
w niebie nie będą wiedzieli, co z tobą zrobić.*

św. Augustyn

Ten jakże przewrotny i zabawny cytat zachęca nas do refleksji nad ruchem, który w dużym stopniu integralnie jest związany z muzyką. Ten potrzebny w życiu każdego człowieka środek wyrazu zaspokaja potrzebę przeżyć estetycznych i jest przyczyną bezinteresownych wzruszeń. Oprócz działań relaksacyjnych pobudza również do aktywności władze umysłowe i uczucia, a doznania estetyczne stają się elementem „oczyszczającym” oraz zmniejszającym napięcie i lęk.

Znaczenie ruchu w rozwoju człowieka dostrzegli również kinezyolodzy, ze szczególnym uwzględnieniem ruchu naprzemiennego. Ćwiczenia programu Gimnastyka Mózgu opiera się na ruchach naturalnych, prostych i, co najważniejsze, bezpiecznych. Uczeń „jednostronny” stara się unikać takich ruchów, woli wykorzystywać jedną stronę ciała i odpowiednio jedną półkulę mózgową. Do takich ruchów jesteśmy przyzwyczajeni, bo jedną ręką gasimy światło, jedną ręką piszemy, myjemy zęby, czeszymy się itd. Takiego „jednostronnego” ucznia należy wspierać i zwiększać jego zainteresowanie naturalnym ruchem.

W wyniku wielu badań okazało się, że ćwiczenia Gimnastyki Mózgu skutecznie zwiększają integrację oczu, uszu i całego ciała, co daje wyraźną poprawę pisania i czytania. Kiedy dziecko uczy się, wykorzystując zintegrowaną pracę mózgu, jest otwarte, chłonne i ciekawe otoczenia. Jest także zdolne do wyrażania samego siebie, przyjmowania nowych doświadczeń oraz posiadania świadomości własnego niepowtarzalnego „ja”.¹

Z naturalnym ruchem w dużym stopniu jest związana muzyka.² Jako pierwszy głębokie ujęcie funkcji wychowawczych muzyki w pełni zrozumiał i przełożył na język praktyki muzycznej Emil Jaques-Dalcroze. Na temat potrzeby ruchu i integralnie związanymi z nim korzyściami od dawna wypowiedali się między innymi: Rudolf Laban, Batti Strauss czy Carl Orffa. Każdy z nich stworzył własną koncepcję, w której muzyka odgrywała pierwszoplanową rolę.

Ruch³ i taniec z jednej strony mają istotne znaczenie dla rozwoju osobowości człowieka, z drugiej zaś mogą stać się ważnymi elementami terapii, ponieważ to

właśnie ruch znosi napięcie mięśniowe i emocjonalne oraz co najważniejsze – daje odprężenie. Każda z wcześniej wymienionych cech jest potrzebna, aby w odpowiednich warunkach zarówno rozpocząć, jak i prowadzić proces efektywnego nauczania.

W swojej pracy zarówno z dziećmi, jak i z dorosłymi preferuję wiele z propozycji zabaw opartych na rytmie i zabawie z muzyką. Nie ukrywam, że zainspirowała mnie do tego cudowna osobowość, jaką jest prof. Barbara Bernacka, która w niezwykle prosty sposób potrafiła przekazać wiele złożonych ćwiczeń związanych z rytmizacją i stworzonym przez nią programem autorskim o nazwie: „Rytmika Viva”.

Sz szczególnie zainteresowała mnie zabawa na bazie muzyki ludowej, która jest mniej popularna, nie tylko wśród dzieci. Mam nadzieję, że proponowane przeze mnie zabawy pozwolą nie tylko osłuchać się z tym rodzajem muzyki ale i sprawić, że tak zwana ludowizna stanie się dla nowoczesnego odbiorcy bardziej atrakcyjna.

Oczywiście zarówno do zabaw, jak i tańców są potrzebne odpowiednie podkłady muzyczne, które powinny być dostosowane pod względem aranżacji, tonacji czy tempa. Im młodsza grupa wiekowa, tym utwór musi być bardziej dostosowany do odbiorcy. Wśród licznych propozycji na uwagę zasługuje „Folkowa zabawa”, w opracowaniu wspaniałego duetu autorskiego Lucyny i Mirosława Bzowskich.

Jako jedni z pierwszych w Polsce przełamali oni mit o monotonnej zabawie ludowej, okraszając ją o powitanki, pląsy oraz tańce integracyjne w myśl zasad pedagogiki zabawy. Przykładem takiej zabawy może być powitanka na melodię *W murowanej piwnicy* autorstwa Lucyny Bzowskiej:

Uczestnicy zabawy stoją najpierw w jednym kole i powtarzają za prowadzącym zarówno ruchy, jak i słowa (czynią to bez akompaniamentu muzycznego). Dopiero gdy wszyscy opanują ruchy, przechodzimy do ustawienia typu cebula:

Miło witaj nowy dzień – ukłon z rozkładaniem rąk

I uśmiechnij do mnie się – ręce na ramionach, dygnięcie raz w jedną, raz w drugą stronę

Kłaśnij w dłonie raz i dwa – klaszczemy raz w swoje dłonie, a raz w dłonie partnera

I przejdź w prawo tak jak ja x 2 – każdy uczestnik zabawy przesunie się w prawo o jedną osobę. Zabawa trwa dotąd, aż każdy przywita się z każdym, czyli wykona jedno duże koło.

Chciałabym zaproponować zabawę na bazie *Krakowiaka*, dzięki której można utrwalić z dziećmi między innymi: nazwy dni tygodnia, kolejność ich występowania po sobie, liczebniki porządkowe i następstwo czasu. Do zabawy wykorzystałam oprócz podkładów muzycznych stempel, który jako pomoc dydaktyczna może pełnić różnorakie funkcje⁴ terapeutyczne.

Przebieg zabawy:

1. Każdemu z uczestników rozdajemy kartkę.
2. Odliczamy do 7 osoby stojące w kręgu.
3. Stemplujemy od 1 do 7 na kartkach, które przyczepiamy do ubrania.
4. Zapraszamy do koła – piosenka: „Poznać dni tygodnia”.⁵

*Poznać dni tygodnia
już najwyższa pora
Chodźmy wszyscy razem
Do dużego koła
Ref.:*

*Poniedziałek pierwszy pięknie się ukloni
I powita wszystkich uściśnięciem dłoni*

*Teraz wtorek drugi pięknie się ukloni
I powita wszystkich uściśnięciem dłoni*

*– Teraz środa trzecia...
– Teraz czwartek czwarty...
– Teraz piątek piąty...
– I sobota szósta...
– A niedziela siódma...*

5. Podział na grupy 7-osobowe, każda z grup wykonuje „gąsienicowy kalendarz”, wykorzystując koła do origami. Nakleja nazwy dni tygodnia i głowę gąsienicy (każda grupa ma ten sam kolor głowy). To grupa musi zdecydować, jaki kolor kółka należy przyporządkować do danego dnia tygodnia i przygotować uzasadnienie.
6. Uzupełniamy swoją wizytówkę o stempel kołowy, jakim „jesteśmy dniem” i ten kawałek zamalowujemy. Ustawiamy się w kole.
7. Zabawa ruchowa na melodię krakowiaka – „Biegną dni tygodnia”.⁶

Na melodię krakowiaka Folkowa I cz.

I.
Dzień za dniem przemija
Każdy się nazywa
Posłuchajcie teraz
Jak to z nimi bywa
Ref:
Biegną dni tygodnia
W rytmie kalendarza
Ten sam dzień w tygodniu
nigdy się nie zdarza

II.
Poniedziałek lubi
Wysokie podskoki
Do przodu, do tyłu
I na oba boki
Ref.

III.
Wtorek bardzo grzecznie
Pięknie nam się kłania
Zachęca nas wszystkich
do naśladowania
Ref.

IV.
Środa na skakance
Tak jak piłka skacze
Czy ty też potrafisz,
Pokaż, niech zobaczą?
Ref.

V.
Czwartek chętnie robi
Głębokie przysiady
Jest też bardzo silny
Nie szukaj z nim zwady

VI.
Piątek bardzo lekki
Jak mały motylek
Nie ustoi w miejscu
Choć na małą chwilę
Ref.

VII.
Sobota zmęczona
Od tego skakania
Po mocnym tupnięciu,
Przeszła do klaskania
Ref.

VIII.
Niedziela spokojnie
W miejscu stoi sobie
I szeroki uśmiech
Przekazuje Tobie!

8. Przyczepianie swoich wizytówek do kalendarza w odpowiednie miejsce na kolorowych kółkach.
9. Ortograficzna zabawa (Na bazie *Owczareczki* I cz. Folkowa zabawa).
10. Grupa siedzi w kręgu i każdy z jej uczestników po kolei przedstawia się, kim teraz jest (to zależy, jaki stempel wybrał) i jaka trudność ortograficzna jest ukryta w jego nazwie.
11. Rozdanie słów piosenki „Ortograficzny owczareczek”⁷
  - I.
 Hej kolego mój!
 Koleżanko ma!
 Jak reguły zapamiętać?
 Kto zasady zna?
 Ref.
 Jak się pisze grzyby,
 wrzosy, trzosa, brzeg.
 Jakie „rz” jest w rzece,
 w której widać skrzek?
  - II.
 „Rz” to prosta rzecz,
 na spółgłoski patrz.
 Lub gdy „r” na „rz” wymieniasz,
 przy grze stoi gracz.
 Ref.
 Morze statek morski,
 lekarz – lekarstwo,
 korzeń gruby konar,
 kolarz – kolarstwo
  - III.
 Hej kolego mój
 Kiedy pisać słój?
 Wymień wyraz słój na słoik,
 By „ó” przeszło w „o”.
 Ref.
 Sól, wół, mała mrówka,
 i dębowy stół.
 Tą zasadę znając,
 pewnie pisziesz dół.
  - IV.
 Koleżanko ma
 Kiedy pisać „h”?

Które lubi hałasować

i zasady zna.

Ref.

Jak się pisze hałas,

huta, hiacynt, hak.

Kiedy wołać halo,

by dać Hani znak.

V.

Duży jesteś ty,

Duża jestem ja

Lecz najwyższa jest żyrafa,

Co „sto” cętek ma.

Ref.

Żaba jest zielona,

w lesie mieszka żubr.

Żuczek w życie płacze,

że ma mało dóbr.

VI.

Chodź do koła stań

podaj rękę mi,

cha, cha, chi, chi wraz się zaśmiej

i za brzuch się złap

Ref.

„Ch” pisz na końcu (śpiewamy „ce ha”)

Niech nie zmyli druh.

Kiedy znasz zasady

no to jesteś zuch!

Praca z tekstem:

- uważne zapoznanie się z treścią piosenki,
- podkreślanie wyrazów z trudnościami ortograficznymi typu: rz, ż, ch, h, ó, u,
- wyszczególnienie części tekstu z wyżej podanymi trudnościami (można zaznaczyć je odrębnym kolorem),
- identyfikowanie się osób z wylosowanymi wcześniej wizytówkami z określoną częścią tekstu (osoby, które mają wizytówki z „u”, nie mają swojego fragmentu, występują tylko w poszczególnych wyrazach w całym tekście),
- zaśpiewanie piosenki,
- wyjaśnienie zasad zabawy: cała grupa śpiewa, a na środek koła wychodzi osoba, o której akurat mówią słowa piosenki,
- jeżeli wyśpiewany zostaje wyraz, który nie występuje w jakimś dłuższym fragmencie piosenki (analogicznie do litery „u”), to osoby te wstają tylko na czas jego śpiewania, a następnie zaraz siadają.

12. Rozdanie plansz z rysunkami: góry, ulicy, hamaka, choinki, rzeki i żagla; wkomponowanie wizytówek i wylosowanych wyrazów w obrazy – stworzenie ściennych słowniczków ortograficznych.

Przedstawiony scenariusz zajęć został stworzony dla celów warsztatowych dla nauczycieli. Pracując z dziećmi, musimy go wcześniej odpowiednio podzielić na mniejsze jednostki zajęciowe.

Zabawy w dni tygodnia są odpowiednie nawet dla najmłodszych dzieci w grupach przedszkolnych, natomiast zabawy z ortografią mocno wkraczają na grunt kształcenia zintegrowanego.

Przypisy

- ¹ Paul E. Dennison, Gail Dennison, *Kinezylogia edukacyjna dla dzieci*, Międzynarodowy Instytut NeuroKinezylogii 2003
- ² Joanna Zwoleńska jest jedną z pionierek wdrażania na polski grunt tańców integracyjnych – autorka „Tańce integracyjne w kręgu”
- ³ Urszula Bissinger-Ćwierz, Zdzisław Hofman, *Aktywne działania przez sztukę. Chopinowskie inspiracje muzyczne*, Wydawnictwo KLANZA, Lublin 1999, str. 13.
- ⁴ Ich praktyczne zastosowanie zaprezentowałam w serii książeczek *Potyczki kota Pysia z liczbami* i *Potyczki kota Pysia z przyrodą*, wydawnictwo Nowa Szkoła; operując stemplami, dziecko kształci między innymi: orientację przestrzenną poprzez rozmieszczanie, rozplanowanie, tworzenie wzajemnych układów, procesy analizy wzrokowej przy rozpoznawaniu i porównywaniu różnych kształtów, koordynację wzrokowo-ruchową, manipulując stemplem przez zachowanie właściwego ułożenia w stosunku do podłoża, sprawność manualną przez precyzyjną manipulację różnymi rodzajami stempli czy wyobraźnię przestrzenną i pamięć wzrokową.
- ⁵ Podkład muzyczny do piosenki Leszka Gency *Pszczołka lubi fruwać* z książki *Z zabawą i bajką w świecie 6-latka* Lucyny Bzowskiej, Renaty Kownackiej, Marii Lorek, Anny Sowińskiej, Wydawnictwo IMPULS, Kraków 2004
- ⁶ słowa Anna Sowińska
- ⁷ słowa Anna Sowińska